Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной [illegible] 21-hээ гарана. | № 121 (18444) | 1990 оной майн 26, суббото | Сэн 3 мүн.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРБАН ХОЁРДОХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ НЭГЭДЭХИ СЕССИИН ХҮДЭЛМЭРИИН ҮРГЭЛЖЭЛЭЛ ТУХАЙ

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин ээлжээтэ заседани майн 29-дэ Соведүүдэй байшангай конференц-зал соо үглөөнэй 10 сагта эхилхэ.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ АНХАРАЛДА

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй сессиин ээлжээтэ заседанида ерэhэн Буряадай АССР-эй арадай депутадууд Соведүүдэй байшангай 3-дахи дабхарай 425-дахи кабинет соо бүридхэлдэ абтаха.

Сессиин нээгдэхэ үдэр, майн 29-дэ Соведүүдэй байшангай конференц-залай фойе соо үглөөнэй 8 сагhаа бүридхэлдэ абтаха.

УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДА!

Байгша оной июниин 1-дэ областной партийна XXXV конференци нээгдэхэнь. Энэ шухала үйлэ хэрэгые угтуулан, КПСС-эй Буряадай обкомой тус конференциин делегадуудай зүбшэн хэлсэлгэдэ табиhан элидхэлые газетынгээ 2—3-дахи хуудаhануудта толилбобди.

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗД ДЭЭРЭ

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэhэн үгэ

[illegible]

лээ hэм: [illegible] Олон ондоо hанамжатай байлга тад ондоо хэрэг. [illegible]

дэ съезд дээрэ болоно байhан үгэ булялдаата хөөрэлдөөн олон үшарта шахардуу болоно, политическэ элдэб хүсэнүүдэй тэмсэл эли тодоор харагдана.

Минии hанахада, депутадууд айхабтар анхаралтай байха ёhотой. Хэды олон hанамжатай байбашье, Россин арадуудта, демократическа социализмын ёho гуримуудай үндэhэн дээрэ обществоёо шэнэдхэлгын хэрэгтэ шухала хэрэгтэй гол шэглэлнүүдые баримталжа, юрэнхы дээрээ нэгэдэхэ шухала бшуу. Шаб гэмэ, гансата анхарал хандуулма үгэнүүдэй гол удхые гансата тодоруулан ойлгожо hураха хэрэгтэй. Али нэгэ үгэ хэлэлгэдэ гү, али ямар нэгэ бодомжодо иимэ гүн удха ээабол байна ха юм.

Нэгэ иимэ юумэ хараада абамаар, хүдэлмэриингөө тон шухала шатада манай съезд гараба гээшэ ха гээд hананаб. Митингын түхэл шэнжэ улам бага болоно, гүнзэгы шэнжэлэл, үгэ хэлэлгэнүүдэй, дурадхалнуудай, олон ондоо hанамжануудай гол удхые тодоруулга улам ехэ болоно, оронойнай болон Россин ажабайдалай үндэhэлхы шухала асуудалнуудай урдань табигдаад байhан съезд сагайнгаа зэргээр арад зоной этигэл найдалые харюулха ёhотой.

Депутадуудай бодомжонуудта, үгэ булялдаата хөөрэлдөөнүүдтэ, тэдэнэй баримталдаг хараа бодолнуудта, бүхы юумые буруушаалгада гү, али hэжэгтэйгээр хандалгада — эдэ бүгэдэдэ тогтоhон байдалаар hанаагаа зобожо байhан элеэр харагдана. Энэ ойлгосотой. Октябриин hүүлдэ манай гаталhан бүхы зам алдуутай, ямаршье үргэлжэлэлгүй харгы гэжэ тоолоhон hанамжатай би яашье эбсэхэгүй байнаб. Хубилган шэнэдхэлые гансал муугаар сэгнэжэ, тэрэ юушье үгөөгүй гэжэ тоологшодые баhал зүбшөөхэгүй байнаб. Тэдэнэрэй энэ ендэр дээрэhээ энээн тухай мүнөө хэлэжэ байhан ушарынь бултыемнай мэхэлхэ гэhэн бодомжотой hэдэлгэ болоно гээд гэршэлнэ ха юм.

Манай орон айхабтар ехэ зам гаталаа, тад ондоо болоо. Обществомнайшье ондоо болоо, хуушанайнгаа хэбтэ бидэнэр хэзээдэшье орохогүйбди. Манай урда гараад байhан асуудалнуудые зүбшэн хэлсэжэ, тэдэниие дабаха ябадалаймнай гол үндэhэ hуури эдэ бүгэдэ болоно. Хубилган шэнэдхэлгын политикые муудхааха hэдэлгэ хэгшэдтэ минии үгэhэн харюу иимэ байна.

Бэлэдхэлэйнгээ класс бидэнэр тон hайнаар дүүргээбди гэжэ хэлэжэ шадахагүй байнаб. Гэбэшье хубилган шэнэдхэлгын дабшалтын гол шэглэлые абаад харахада, урдаа табиhан зорилгонууд тээшэ бидэнэрэй дабшаха, манай обществые, оронииемнай «тушаад» байhан, тэрэнэй интеллектуална, арадуудай хани барисаа, бусадшье [illegible] жонуудайнь дүүрэ[illegible] лэгдэхэдэ hаалта [illegible] энүүдые зайсуулха [illegible] обществыемнай [illegible] на. Эндэ, нүхэдүүд, [illegible] жэг байха ёhогүй: [illegible] б замаар дабшанаб [illegible] үйлэ хэрэгүүдэй [illegible], орёо байhаниинь [illegible] лог лэ. Юуб гэхэ [illegible] байха аргагүй. Үгы [illegible] ан шэнэдхэлгэ, ре[illegible] ай юрын шашаан [illegible] йгаа бшуу. Эндэ [illegible] дабтажа хэлэхэм [illegible] засаг барижа байгаа [illegible] ай сэсэглэжэ байха [illegible] юумые гансата [illegible] эдэбаритайб гэжэ [illegible] дэ арбадахиа юм [illegible] эон хадаа (эдэ бү[illegible] ида баhал ойлгуул[illegible] а) — би сэхыень хэ[illegible] нэр политическэ [illegible] олоно. Тэдэнэр мэ[illegible] ээлнүүдые, орёо [illegible] далые хэрэглэжэ, [illegible] зорилгонуудые [illegible] иимэ «юрын рецептнүүдые» бидэнэртэ үгэхээ hанана гээшэ (альга ташалга).

Элдэб дутуу дунданuудаар дүүргэдэhэн, олон жэлнүүд соо зоной эдэбхи үүсхэлэй, зохёохы эрмэлзэлэй дарагдажа байhан, тэдэнэй бээ даahан ябадалые, бэдэрэлгэнүүдые тоонгүй, тэдэнэрые ондоо хүнэй захиралта дүүргээд лэ байдаг зон болгоhон ехэ орёо общество соо бидэнэр хүдэлжэ байнабди. Хэдэн арбаад жэл соо бүрилдэжэ байhан эдэ бүхы юумэн нигээд гансата үгы болошохо гэжэ hанаа гүт?

Бидэнэр ямаршье модель баримталнагүйбди гээд заримана гэмнэлтэ ямаршье үндэhэгүй. «Модельнүүдтэ» бү этигэгты. Зүб шэглэлээ шэлээ хадаа ажабайдалай гүн руу дабшаха зэргэтэйбди. Бидэнэр зүб шэглэлээ шэлээбди гээд би hанаха байнаб. Тиимэhээ экономикодо, политическэ үйлэ хэрэгүүдтэ, федерациингаа реформодо, обществын ажабайдалай бүхы талануудые шэнэдхэлгэдэ хэгдэжэ байhан бэдэрэлгэнүүдээ улам үргэдхэхэ ёhотойбди. Гансал иимэ аргаар ажал ябуулгаяа эрхилээ.

Хубилган шэнэдхэлгын айхабтар шухала шатада бидэнэр хүрэжэ ерэбэбди. Политическэ реформоёо урагшань горитойгоор дабшуулаабди. Тиигэжэ гансашье дээдэ бэшэ, мүн доодо зиндаагай хубинуудташье нэбтэрүүлэгдэбэ. Шэнэ Соведүүд хуулита бата бэхи үндэhэ hууринда түшэглэнэ, уялгануудынь хубилна, эрхэ түлөөлэлгэнүүдынь улам үргэдэнэ. Манай парти зонхилолгын уялгануудhаа арсажа байна. Хүшэр хүндөөр, убшэнтэйгөөр, тэмсэлтэйгээр партиин үүргые шэнээр ойлгохо ябадал коммунистнуудай дунда батажана. Иимэ юумэн бодото дээрээ боложо байна. Федерацияа, союзна хэлсээгээ шэнэлхэ талаар ямар болзорнуудта, ямар алхамуудые хэхэбибди гэhэн дурадхалнуудые бэлдыт гэhэн бэшэгүүдые федерациин Соведэй гэшүүдтэ долоон хоногой саана эльгээгээ hэм.

Олон юумэн тухайгаа бодожо үзөөд, бэелүүлээд байнабди. Экономикын реформыч талаар алдуу гаргангүй байжа шадаагүйбди. Тиимэhээ шиидхэгдээгүй асуудалнууд эндэ үсөөрөөгүй, харин бүри олон болоо. Олсороо гараhан шиидхэгдээгүй асуудалнуудай эшэ үндэhэниинь үнгэрhэн хэдэн арбаад жэлнүүдhээ эхитэй ааб даа. Үшөө дээрэнь манай алдуунууд нэмээ ха юм. Эхилжэ байхадаа, зоной hайн hанаанда, эдэбхи үүсхэлдэ, урагшаа дабшалтаяа эрдэм-техникын дэбжэлтын ашаар улам хурдадхая гэhэн урядa түшэглэн, урагшаа түргэнөөр дабшахабди гэжэ hанаhыемнай, үнэн дээрээ бүтэбэгүй. Ажахын харилсаануудай байгууламжаhаа, ажахы эрхилэлгын түхэл маягуудhаа, политическэ үйлэ хэрэгүүдhээ, политическэ байгууламжаhаа эдэ бүгэдэ дулдыдадаг байба ха юм. Олон хэрэгүүдые гансата хэжэ эхилнэгүйт гээд бидэнэрые шүүмжэлэгшэдтэ манай харюу иимэ байха болоно. Энээнэй урдахи 1953, 1965, 1966 онуудай реформонууд юундэ гансата хосордог байгааб гэхэдэ, бүри гүнзэгы хубилалтануудые хэхэ шухала байhанай тодороодхиходол, политическэ байгууламжаар дамжуулагдан, хуушан байгууламжые хамгаалгын оньhонууд гансата нүлөө үзүүлжэ эхилдэг байгаа ха юм. Тиигэжэ бүхы юумэн байрадаа тогтодог, хуушан хэбтээ ородог hэн.

Эдэ бүгэдэhөө уламжалан, захиргаа-зонхилолгын бүхы байгууламжые hандаргажэ эхилхэ баатай болоо hэмди. Обществые демократизацилгые үргэнөөр эхилээбди, экономическа болон политическэ шиидхэбэринүүдые абаха хэрэгые гансал түбhөө бэелүүлхэе болёобди, дээрэhээ зонхилолгоhоо, тэрэ тоодо партийна комитедүүдэй зүгhөө зонхилолгоhоо арсаабди.

Эдэ бүгэдые юундэ хэлэнэ гээшэбиб? Юундэб гэхэдэ, урдань хэгдэhэн юумэнэй, хүндэ хүшэр, гашуудалтай дүй дүршэлэй бии байhан шатада бидэнэр дүтэлбэбди. Хуулита үндэhэ hууринууд, бодото дээрээ урагшаа эрмэлзэлтэй, тиигэбэшье дутуу дунданuудтайшье олон хуулинууд бии. Верховно Соведтэ хуули зохёолтын мүнөөнэйхи мэтээр ябуулагдажа байхадань (таанад баhал энээниие гансата мэдэрхэт), гээлтэнүүд зээбол ушарха, дутуу дунданууд үзэгдэхэ. Тиимэhээ шэнэдхэлгын гүнзэгы үйлэ хэрэгүүдтэ хуулита үндэhэ hуури олгохо талаар хаа хаанагүй үрдижэ шадаха гээшэ шухала удха шанартай.

Федерацишье, экономикошье, партишье, политическэ хүгжэлтэшье энээндэ хүрэжэ ерэнхэй.

Эдэ бүгэдын ажабайдалда нэбтэрээл hаа, бидэ хэрэг үүсхэлые хэтэдээ гартаа үрдин барижа абахабди гэжэ эндэ ойлгосотой. Зониие худхуулха, хуймуулха, хайшаншье абаашахаяа өөhэдөө мэдэхэгүй аад, хүгжэлтые ондоо тээшэнь годируулхаа hэдэгшэдые үрдин, хамаг үүсхэлые гартаа абахабди. Теэд эдэ бүгэдэ заримашуулые hонирхуулдагшьегүй даа. Хубилган шэнэдхэлгын орондо hүрхэй томо, хүнэй дура буляама юумэ дурадхагданашьегүй.

Зүүнhээшье, баруунhаашье — туhатай олон шүүмжэлэл хэлэгдээ даа. Политика ба хуули ёhоной саарhануудые зохёохо үедэ энэнь алдуунуудhаа hэргылээ.

Тиигээд лэ мүнөө одоол шиидхэхы хаhа ерэбэ гээшэ. Хэрбээ эдэ бүгэдэ ажабайдалда нэбтэрүүлэгдэбэл, хэды жэлэй үнгэрхэдэ, ондоо общество болоод байха. Энэ хадаа хубилган шэнэдхэлгын политикада бидэнэй үндэhэлhэн ёho гуримуудаар шэнэлэгдэнхэй общество болоод байха.

Тиимэhээ общество дотор политическэ тэмсэлэй хурсадаhаниинь яhала ойлгосотой. Заримашуул өөhэдынгөө талые хаража, хуушан хараа бодолоо алдангүй үлөөхын түлөө тэмсэнэ. Мүнөө гол шухала энэ шэглэлдэ хүсэнүүд нэгэдэжэ байна, эндэ хубилалтанууд зайлашагүй, ялас гэмэ, популис шанартай, зоригтойгоор хэлэгдэhэн дурадхалнуудай юрэл этэрэгдэшэхэ гэжэ нүгөөдүүлынь харана.

Барандаа өөр өөрынгөө талые хаража, хүдэлөөндэ оронхой. Эдэ бүгэдые обёорхо, зүбөөр сэгнэхэ хэрэгтэй.

Юунhээ тон ехээр айнабши, ямар юумэ тон ехээр хүсэнэбши гэжэ намhаа таанарай асуугаал hаа, би иимэ харюу хэлэхэ hэм. hүүлэй hүүлдэ, общественые шэнэдхэн хубилгаха хэрэгтэ амжалта түйлахаяа тон ехээр хүсэдэгби. Юунhээ тон ехээр айнабиб гэжэ гү? Мүнөө үеын орёо, бэрхэшээлтэй үе сагые элдэб эсын политическэ бүлэглэлнүүд hамбаашалан шууялдаад, обществые худхуулжа, хуймуулжа, шэнэдхэлгын, демократическа хүсэнүүдые хаха татан буталнаа гү гэжэ юунhээшье ехээр айнаб. Нүхэд, иимэ юумэ хүүлэжэ болохогүй бшуу даа. Энэ хадаа манай бултанай алдуури болохо.

Тиимэhээ би хүсэнүүдые нягтаруулан нэгэдхэхын түлөөб. Барандаа бүтэхэтэй бүтэхэгүй элдэб эсын хараа бодолнуудhаа, өөрыгөө хөөршөөн дээрэ абхуулhан hаналнуудhаа сүлөөржэ, гол зорилгонуудаа тойрожо, хубилган шэнэдхэлгын гол шэглэлнүүдтэ хүсэеэ нэгэдхэхэ шухала. Бидэ шиидхэхы шатада гараабди, тиигээл хадаа хуу барандаа хамтаран ажаллаял. Тиигээгүй hаамнай, хоро хүсэгшэд микроскоп гү, али телескоп барихаhаа нааша бололдон, бүдэрhэн барhан газарыемнай обёорхо гэжэ аhан оролдонол. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, хубилган шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүдые эрид шиидэнгеэр урагшань дабшуулха тухай бидэ барандаа бодохо зэргэтэйбди.

Мэнэ hаяхан депутат Филатов съезд дээрэ үгэ хэлэбэ. Тэрэнэй хэлэhэн үгые, илангаяа гэмтэ ябадал гаргагшадтай тэмсэхэ тухай хэлээшыень би зүрхэндөө дүтөөр ойлгон шагнааб. Энэ асуудал минии hанаае ехээр зобоодог. Гэмтэ ябадал гаргадаг этэгээдүүдтэй тэмсэлээ шангадхахын орондо, тэрэниие багаар ябуулдаг болоод байхадаа, манай засаг захиргаанай органууд ямараар хүдэлмэреэ ябуулна гээшэб? Гэбэшье би мүнөө ондоо юумэ тухай хэлэхэ гээ hэм. Минии hанахада, Филатов үшөө нэгэ шухала бодол хэлээ: бээ даahан эрхэ үгтэхэ, хуулинууд баталагдан абтаха, зүгөөр Союзайхидал адляар, хүсэндөө оронгүй, «дэмы табиhан дээhэн» болоод байхал hаа, ехэл муу гээшэ. Энэ хадаа тон шухала ажаглалта байна.

hаяхан би арендаторнуудтай уулзаа hэм. Эдэмнай хоёр-гурбан жэлэй шалгалта дабаhан, хэдэн дахин хабшууда хабиргаяа нидхэрүүлhэн зон байна. Зүгөөр бүхэриг зон даа. Зөөри тухай, арендэ тухай хуулинууд еhотойгоор хүсэндөө ороногүй гэжэ тэдэнэр нэгэн дуугаар хэлэнэ. Газар тухай хуули баhал хүсэндөө ороодүй. Юун бэ гэхэдэ, эдэ хуулинуудые хүдэлгэхэ оньhон байхагүй, тэдэниие эсэргүүсэhэн зүйлнүүд дан олон. Тон хэрэгтэй, үндэhэн эдэ хуулинуудые гүйсэдхэхэ оньhон тухай Указай проектые өөhэдөө зохёожо, хаража үзэлгэдэ табихыень би тэдээндэ дурадхааб. Тэдээнhээ дурадхалнуудые хүлеэжэ байнаб. Юрэдөөл, таанар эндээ съезд дээрээ ямар нэгэ асуудалаар шиидхэбэри баталхаяа зүбшэн хэлсэхэдээ, барандаа ажабайдалда бэелүүлэгдэхэ талыень бодожо үзөөрэйгты. Энэ тон шухала бшуу даа.

Бээ даaха байдал тухай хэдэн үгэ хэлэхыем намайе гүйhан байгаа. Тиихэдээ гансата гурбан резолюци эльгээhэн байна. Хэды резолюци бии юм, мэдэнэгүйб, зүгөөр сибирягуудай, москвичуудай, нүхэр Воротниковой гар табилгатай резолюцинуудые намда эльгээгээ hэн. Мүн энэ асуудалаар Борис Николаевич Ельцинэй хэлэхэ үгые эльгээлсээ.

Энээнтэй дашарамдуулан, юу хэлэлтэйб, нүхэд?

Минии hанахада, зүблөөн дээрэ хэлсэгдэхэ зүйлнүүдые зүбшэн хэлсэлгын үедэ эоидээр, үндэhэтэйгөөр таанар асуудал табиhан байнат. Ороной Президент, Россин эрхэтэн hэн хойноо иимэ эрид шууд табиhан асуудалыетнай hайшаан амаршалнаб. (Альга ташалга).

Энэ ендэрhээ үгтэhэн арга боломжын эрхээр, Россин Совет Федеративна Социалис Республикын бээ даahан байдалые бэхижүүлхэ гэhэн эрмэлзэлыетнай дэмжэхээ hананаб. Эндэ хоёр ондоо hанал байха ёhогүй.

Нэгэдэхеэр, бүхы шатын Соведүүдтэ бүрин эрхэтэ засаг хангалгын, гүрэнэй засагай хүтэлбэриин, хуули ёhоной, прокуратурын, конституционно хиналтын г. м. органуудай бүхэли системые Россида байгуулгын замаар РСФСР-эй бээ даалга бэхижүүлэгдэхэ ёhотой. Мүнөө би иимэ зүйл тухай Канажа үзэбэб: июниин 19-дэ Россин коммунистнуудай конференци манда болохо. Харин Россин социал-демократическа парти өөрыгөө соносхожо үрдеэд байна. Бусадшье партинууд бүрилдэхэ шатадаа ерэнхэй. Тиимэhээ Россин коммунистнуудай өөрынгөө — Россин компартиие байгуулха саг ерээ хаш даа. Ондоогоор Россин бүрилдэhэн коммунис партигүйгөөр Россин политическэ үнгэ түяа ямараар харагдахаб, ойлгохын аргагүй байха. Мүнөө энэ асуудал намда тон ойлгосотой. (Альга ташалга).

Хоёрдохёор, бээ даалга хадаа имагтал политическэ бэшэ, мүн экономическа талаараа бэхижэхэ ёhотой. Өөрынгөө баялигые республика дууhыень мэдэлдээ абаха зэргэтэй.

Совет Россин бээ даалга хадаа мүн лэ оюун ухаанай зүйлнүүдые республика үргэн ехэ дайдада ажамидардаг арад бүгэдын эрдэмэй, соёл болбосоролой, эрдэм hуралсалай, ёho заншалай, түүхын бүхы түхэлнүүдые хүгжөөлгын замаар бэхижүүлэгдэхэ ёhотой.

Эндэ өөрын онсо шэнжэ байха, тэрээн тухай баhал хэлэхэ хэрэгтэй. РСФСР-эй бээ даалга хадаа бүхы Союзда шиидхэхы удха шанартай байна. Юуб гэхэдэ, Россигүйгөөр Союз байжа бүтэхэгүй. Нэмэлтэ тодорхойлолго хэлэлтэшьегүйгөөр энэ тон ойлгосотой. (Альга ташалга).

Хэрбээ конституционно эрхээ хэрэглэн, ямар нэгэ республикын гараа hаа, Союз дутуу болохо, барандаа иимэ үйлэ хэрэгые бидэ барандаа үбшэнтэйгөөр соносон абахабди. Орёо хурса асуудалнууд гаража ерэхэ, эндэ hэжэг байхагүй. Харин СССР-эй арадай депутадуудай түрүүшын съезд дээрэ нүхэр Распутинай шоглон хэлэhэн шэнгеэр, Советскэ Союзай бүридэлhөө гараха тухай эрхээ Россин бэелүүлбэл, ямар байхаб? Тиигээл hаань — дүүрэээ: Советскэ Союз hалаха. Россин онсо шэнжэ энэл даа. Энээние ойлгохо зэргэтэйбди. Бидэ мянган жэлэй түүхэтэйбди. Хүсэн түгэс гүрэнэй туhаламжаар урагшаа дабшан гараhан олон арадуудые үргэн ехэ дайдада нэгэ бүлэ болгон нэгэдүүлхын тула ород арад ехэ юумэ хээ.

Олон ондоо зоной урда үгэ хэлэхэдэ, ород арадта hүүдэр хаяха hэдэлгэнүүдые бии буруушаан этэжэ хаядаг байгааб, эндэшье — Россин Федерациин арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд дээрэ буруушаан хэлэнэб. Энэ хадаа хэндэшье хэрэггүй hэдэлгэнүүд. Ондоо арадуудтай харилсахын тула ород арад сэдьхэл зүрхэеэ нээнхэй гэжэ имагтал хэдэн арбаад бэшэ, хэдэн зуугаад жэлэй туршада батадхан харуулhан байха. Россин Федерацидашье, орон доторшье, бүхы дэлхэйдэшье энээние мэдэдэг. (Альга ташалга).

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ манай олон национальна гүрэнэй хүгжэлтын удаан болзорто шиидхэгдээгүй байhан асуудалнуудшье гаража ерэнхэй. Энээние бидэ Россин газар дайда дээрэ онсо мэдэрнэбди. Уур сухал, гомдолдо эзэлэгдэжэ, оюун ухаандаа түшэглэхээ болиhон ушарнууд ехэл аюултай. Иимэ юумэнэй муу муухай талыеньшье бидэ үзөө гээшэбди.

Мүнөө үедэ совет федераци ехээр шүүмжэлэгдэнэ. Гэхэтэй хамта, нэгэдэхеэр, бидэ ёhотоор федерациин үедэ ажаhуугаагүйбди. Энэ федераци соносхогдодог байгаа, тээд бидэ тэрэнэй үедэ ажаhуугаагүй ха юмбибди. Эсэслэн тобшолол хэхын тула бидэ федерациин үедэ ажаhууха ёhотойбди. Би энээн тухай юундэ хэлэнэбиб? Манай түүхые шэнжэлэн хаража үзэхэдөө, олон нациинуудай ажаhуудаг орондо, тэрэ тоодо Россин Федерацида нэгэдэмэл гүрэн тухай концепци бэелүүлэгдэhэн байгаа гэжэ анхарха хэрэгтэй. Россинхид өөhэдыгөө шүүмжэлжэ шадахаар байл. Россида хэдэн арбаад арадууд ажаhууна ха юм. Федераци хадаа бээ даahан гүрэнүүдэй нэгэдэл гэhэн Ленинэй үзэл бодолые hэргээхэ ёhотойбди.

Минии hанахада, РСФСР-эй арадай депутадуудай түрүүшын съезд дээрэ Союзые үлөөхэ гэжэ хөөрэлдэнэ. Энэнь тон харюусалгатайгаар хандажа байhые гэршэлнэ гээшэ. Энэ ушар гансашье съездэ, Россин арадуудта бэшэ, харин ороной бүхы арадуудта тон шухала байна ха юм. Би энээние hайшаанаб.

Россин дулдыданги бэшэ байдал тухай хөөрэлдэхэдөө, үшөө нэгэ иимэ онсо зүйл тухай мартажа болохогүй. Эндэ хэдэн арбаад автономито байгуулгые бүридхэhэн федеративна системэ тухай хэлэгдэнэ. Энээн тухай съезд дээрэ хэлэгдэжэ эхилэнхэй. Энэ асуудал тон орёо. Тиимэhээ таанарай энээние зүбөөр ойлгохые хүсэнэб.

Борис Николаевич Ельцинэй хэлэhэн үгэ тушаа hанамжаяа хэлэхыемни намайе гүйнэ. Минии hанахада, тэрэнэй хэлэhэн үгэнь программыень болоно. Гэбэшье тэрэнэй хэлэhэнэй ехэнхинь абтаhан документнүүд соо, XIX бүхэсоюзна партийна конференци дээрэ, Верховно Соведэй шиидхэбэринүүд соо хэлэгдэhэн байна, эдэ үйлэ хэрэгүүдтэ тэрэ өөрөө хабаадаhан, шиидхэбэринүүдэй түлөө дуугаа үгэhэн ха юм даа гээд хэлэхэ байнаб. Гадна Верховно Соведэй Президиумэй, Сибириин, Москвагай түлөөлэгшэдэй оруулhан проектнүүдтэй нэгэ түхэлтэй байна. Энэ хамаагүй гээд hанагдана, эндэ үгэ аидалдаае баяжуулхада, зүбшэлдэhэнэй удаа документ баталан абахада таарамаар зүйлнүүд бии.

Би юуень шүүмжэлхэ байгаабиб? Нэн түрүүн хоёр шухала удха шанартай ушар бии.

Тэрэнэй хэлэhэн үгэ соохи, нэгэдэхеэр, би иимэ юумые зүбшөөхэгүй байнаб. Тэрэ иимэ юумэ хэлээ hэн. Россие социализмhаа холодуулха hэдэлгэ гаргагдаа. Нүхэр Ельцинэй үгэ соо социализм гэhэн үгэ нэгэшье удаа дурдагдаагүй. Программын автор, тэрэнь олон пункттай юм, ябууд дундаа бидэниие 17 ондо хэhэн социалис hунган шэлэлгэhээ хахасахыемнай уриха hэдэлгэ гаргана. Хэрбээ танай анхараа hаа, Ельцинэй үгэ соо РСФСР-эй нэрэ соошье социализм гэhэн үгэ дурдагданагүй. Тиимэhээ социализмhаа ба совет засагhаа арсахые дурадхагдаба гээшэ. Бидэнэртэ юу дурадхажа байhан тухайгаа Борис Николаевич, сохом, ойлгуулжа үгэхэ бэзэ. (Би тэрэнэй программа тухай бэшэ, харин хэлэhэн үгэ тушаань хэлэнэб).

Тэрэнэй талые баримталагшад, мүн тэрэнэй хэлэhэн юумые зүбшөөдэггүйшүүл бии гээд мэдэнэб.

Эдэ бүгэдые согсолон, би нигэжэ хэлэхэ байнаб: мандада, Россин хүн зондо, манай ороной бүхы арадуудта адли, минии hанахада, социалис hунган шэлэлгын зам, Соведүүдэй засаг — хооhон үгэнүүд бэшэ. Эдэнь манай үндэhэ hууритай баялиг, манай хараа шугам гээшэ. Нүхэр Ельцин энээнэй орондо ямар хараа шугам дурадхаха hанаатай юм, мэдэнэгүйб. Бидэнэр политическэ байгуулалтаа хубилгаха болоно гээшэ гүбди? Тиигэбэл, энэнь хубилган шэнэдхэлгын, демократизацилгын замаар дабшажа, социализмда хоёрдохи амисхаал олгохо, тэрэнэй бүхы hайн hайхан хүсыень дэлбэлэн харуулхые хараалhан зорилгодо hаад тойбо татана гээшэ. Бидэ хайшан гээд Россигүйгөөр, хэрбээ ондоо шэглэлээр ябаха болоо hаань, стратегическэ зорилгонуудые шиидхэхэ ёhотой гээшэбибди?

Энэнь нэгэдэхеэр.

Үгэ хэлэлгэн соогоо Борис Николаевич политика тухай ехээр хэлэhэн байбашье, зүришэлдөөтэй талыень алгалсажа гараагүй. Иимэ юумэн тэндэнь бии. Хэрбээ тэрэнэй хэлэhэн үгэнүүдые, хүндэтэ нүхэдүүд, горитойгоор шэнжэлжэ үзөө hаатнай, Союзаа hандарган, унагааха зуураа, Россин дулдыданги бэшэ байдал тогтооходо хэрэгтэй болоно гээд би hананаб. (Альга ташалга). Өөрын мүнгэнэй системэ, бусад республикануудтай экономическа харилсаае байгуулхада дэлхэйн сэнгүүдые тогтооходо гэхэ мэтэнь юун гэhэн удхатайб? Энэнь 1922 ондо табигдаhан союзна хэлсээнэй, тэрэ үеын декларациин үндэhэ hуури болоhон Ленинэй зохёон табиhан ёho гуримуудые буруушааhан ябадал болоно. 1922 ондо гараhан замhаа ёhотоор арсанабди гээд сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй байгаа. Энэмнай юрын асуудал бэшэ ха юм.

Дулдыданги байдал хүндэ, предприятида, районно Соведтэ хабаатай гээд Борис Николаевич батална. Иимэ тодо, гоё тезис бидэнэй анхарал татаха болоно бэзэ.

Би таанадта нигэжэ хэлэхэ байнаб: тус тезис теоретическэ, политическэ талааравшье hуурияа олоhон бэшэ.

Энэ ойлгосотой бэшэ тезис дулдыданги бэшэ байдал тухай асуудалые мухардалгада хүргэжэ, Россин Федераци дотор сепаратизм урагшань түлхихэ, республикын арадуудые мүргэлдүүлхэ гэhэншүү бэрхэшээлнүүдые бии болгоно. Энэнь юрэнхы дээрээ эмхи гуримгүй, нютагай аша туhые хараhан байдалда хүргэхэ байна бшуу.

Магад, Борис Николаевич хуушан юумыэ баримталан, Россин газар дээрэ хэдэ хэдэн ород республика бии болгохо hанаатай байгаа аалам. Зүгөөр энэнь княжествануудта, арадуудай хоорондын тэмсэлдэ урда урдаhаань харуулжа табиха хэрэгтэ бусалта болохо байна. Үнэн дээрээ мүнөө тэрэ тус тезистээ бусаагүй, гэбэшье далдалhан удхатайгаар энээн тухай эндэнь хэлэгдэнэ. Тэрэнэй хараа бодолые баримталбал, ганса Союз бэшэ, мүн Россин Федерациие hалгаан hандаргаха болонобди.

Энэ удаа, эгээл горитой хоёр ажаглалтамни.

Бусад олон асуудалнуудые тодорхойлонгүй орхихомни. Гэхэ зуура, бусадшье тон горитой ажаглалтануудые дурадхажа болохо байгааб. Эндэ болоhон хөөрэлдөөнүүд тухай минии hанамжаяа хэлэхые гүйжа, президиумhээ намда үгтэhэн бэшэмэл ёhoop, мүн аман үгөөрөө табиhан асуудалнуудта харюу үгэбэб гэжэ тоолохомни.

Хүндэтэ нүхэд, би таниие hайнаар хүдэлхые уринаб. Россин Федерациин арадай депутадуудай I съезд урагшаа алхам хэнгүй, хубилган шэнэдхэлгэ бүхы хүсэнүүдые нэгэдүүлhэнэй хэрэг болонгүй, хубилган шэнэдхэлгын эhээбэриин орондо бутарган hалгаадаг кислота болоhо байлгын гэршэлэгшэ болохо дурамнигүй. Гүрэнэйнгөө хуби заяантай, олон миллион хүнүүдтэй, бүхы республикануудта ажаhуудаг манай аха дүүнэртэй холбоотой Россин хүнүүд иимэ юумэ зүбшөөхэгүй байха.

Съездын хүсэн ехэ, тааруу гээд би hананаб, этигэнэшьеб. Таанар үлүү ехээр шууяха, сухалдаха ябадалhаа хахасажа, бүхы асуудалнуудаа тодорхойлжо, Россин Федерациин, манай ороной арадуудай хүлеэжэ байhан зүб шиидхэбэринүүдые абаха байхат гэжэ этигэнэб. (Альга ташалга).

АДЛИ ТЭГШЭ ЭРХЭТЭЙ РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ ДУНДА

[illegible]

Россин ерээдүйhөө бусад республиканuудай ерээдүй байдал, бусад арадуудай хуби заяан дулдыдаха байна гэжэ тэрэ хэлээ. Мүнөө оронойнмай шэнэ союзна хэлсээн хэрэгтэй. 1922 ондо баталагдан абтаhан урдын хэлсээн мүнөөнэй түүхэтэ бодото байдалда тааралданагүй, республиканuудай эрхэ түлөөлэлгэнүүд тэрээн соо тодорхойгоор харуулагданагүй.

Россин ажабайдалай бүхы hалбаринуудай доройтон унажа хүндэ хүшэр байдалда орожо байhыень эдэ үдэрнүүдтэ эндэ хэлэгдэhэн үгэнүүд үшөө дахин элирхэйлэн гэршэлбэ гэжэ Шэтэhээ ерэhэн **Н. И. Мальков** тэмдэглэбэ.

Элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ дүүрэбэ. Заседаниин эхиндэ шиидхэгдэhэнэй ёhoop, түрүүлэгшээр hуугша **В. И. Казаков** республикын дулдыданги бэшэ байдал тухай элидхэл тушаа ороhон асуудалнуудта харюунуудые үгэхыень РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **В. И. Воротниковто** үгэ үгэбэ.

Автономито эмхидэлнүүдэй эрхэнүүдые үргэдхэхэ тухай асуудалда тогтожо хэлэхэдээ, Россин федераци дотор 30 союзна республика байгуулха тухай hанал бодолые тэрэ буруушааба. РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын hанамжын ёhoop, иимэ хандаса Россин федерациие нэгэдүүлхэ бэшэ, харин тэрэнэй эе таhалха байна.

Удаань депутадууд зүблэхэ зүйлэй удаадахи асуудалые шиидхэлгэдэ — Россин федерациин Верховно Соведэй Түрүүлэгшые hунгалгада оробо. РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ **А. В. Власов**, СССР-эй Оборонын министерствын Сэрэгэй түүхын институдай начальник **Д. А. Волкогонов**, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **Л. А. Воронин**, Байгаалиие хамгаалха талаар СССР-эй гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ **Н. Н. Воронцов**, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **В. И. Воротников**, Барилгын ба архитектурын асуудалнуудай талаар СССР-эй Верховно Соведэй Комитедэй Түрүүлэгшэ **Б. Н. Ельцин**, Алтайн хизаарай гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ **Ю. И. Жильцов**, КПСС-эй Шэтын обкомой нэгэдэхи секретарь **Н. И. Мальков**, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **Ю. А. Манаенков**, Казаниин авиационно институдай ахалагша багша **В. И. Морокин**, арадай депутадуудай Краснодарай хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ **И. К. Полозков**, КПСС-эй Красноярска крайкомой секретарь **В. С. Соколов**, Карелиин АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **В. Н. Степанов** гэгшэд кандидадуудаар нэрлэгдээ. Кандидадуудай список алфавидай гуримаар үгтэнэ.

Д. А. Волкогонов, Л. А. Воронин, Н. Н. Воронцов, В. И. Воротников, Ю. А. Манаенков гэгшэд өөhэдынгөө кандидатуранuудые болюулба.

Съезд тоололгын комиссиие hунгаа.

Юрэнхы эрдэмэй дунда hургуулинуудые дүүргэжэ байгшадай амаршалга нэгэн дуугаар абтаба. Россин Федерациие шэнэдхэлгэдэ, тэрэнэй политическэ, экономическа, оюун ухаан бодолой хүсые hэргээлгэдэ тэдэнэр ехэ хубитаяа оруулха юм гэжэ найдажа байhанаа мэдүүлбэд.

СССР-эй Президент **М. С. Горбачев**, ороной гүрэнэй ба политическэ хүтэлбэриин гэшүүд съездэ хабаадана.

Съезд хүдэлмэреэ майн 25-да үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

ПАРТИИН XXVIII СЪЕЗДЫН ҮЗЭМЖЭДЭ ТАБИГДАХА КПСС-эй ЦК-гай ПЛАТФОРМ[illegible] БА СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН УСТАВАЙ ПРОЕКТНҮҮД ТУХАЙ

Областной партийна XXXV конференцидэ КПСС-эй обкомой табиhан элидхэлhээ

КПСС-эй XXVIII съездын нээгдэтэр hара үлэбэ. Энэ жэлэй февраль болон март hарануудта болоhон КПСС-эй ЦК-гай Пленумүүд съездын урда тээхи документнүүдэй проектнүүдые: «Энэрхы ёhото ба демократическа социализм тээшэ» гэhэн КПСС-эй Платформые, КПСС-эй шэнэ Уставые партийна организацинуудта, коммунистнууд болон бүхы ажалшадай дунда үргэнөөр зүбшэн хэлсэлгэдэ табиhан байгаа. Манай обществын ажабайдалай бүхы hалбаринуудта — социальна, экономическа, политическэ hалбаринуудта бэелүүлэгдэжэ байhан хубилалтануудай гол хараа бодолой залан сэхэ дүримүүд, мүн партиие эрид шууд шэнэдхэхэ захяа заабаринууд тэдээн соо найруулагданхай. Үргэнөөр бэелүүлэгдэжэ байhан шэнэдхэлгэнүүдэй үндэhөөр бушуу түргэн, хэмжээгээрээ ба шэнэ байhаараа юрэ бусын хубилалтанууд боложо байна. Энэнь гүрэнэй ба ниитын институдуудай урда, тэрэшэлэн КПСС-эй урда улам шэнэ зорилгонуудые табина. Шэнэдхэлгын үедэ болоhон хубилалтануудые хараада абажа, партиин өөhэдынгөө политикые баяжуулха ёhотой тиимэ үе сагта бидэ хүрэжэ ерэбэбди. Өөрыгөө залан сэхээр хубилган шэнэдхэбэл, мүнөөнэй эрхэ байдалда политическэ хүдэлмэриин арга шадабариие шудалбал, хубилган шэнэдхэлгын бүхы хүсэнүүдтэй амжалтатайгаар харилсажа шадабал, мүнөө үедэ КПСС политическэ манлай байха үүргэ, уялгаяа бэелүүлжэ шадаха байна. Мүнөө ниитын хүгжэлтын олон асуудалнууд партиин зэргэдэ ниилэнэ бшуу.

Үргэнөөр дэлгэрhэн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд, КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ тэрэнэй дүнгүүдые согсололго [illegible] үндэhэтэй орёо [illegible] асуудалнуудта харюунуудые үгэхэ уялгатай.

Байгша оной февраль-март hарануудта республикын партийна организацинуудта Платформо болон Уставай проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдые бидэ мүнөөдэр согсолхо байнабди. Съездын урда тээхи документнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ коммунистнууд, мүн партийнабэшэ хүнүүд эдэбхитэйгээр, hонирхолтойгоор хабаадаhан байгаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

Загарайн, Баргажанай, Бэшүүрэй, Кабанскын болон бусад зарим районуудай бүхы партийна эхин организацинуудта эдэ документнүүд зүбшэн хэлсэгдээ.

Юрэнхыдөө республика доторнай мянга гаран эхин организацинууд партийна суглаанууд дээрэ эдэ проектнүүдые зүбшэн хэлсэhэн байгаа. Эдэ суглаанууд дээрэ 9 мянга шахуу хүн үгэ хэлэбэ. Платформо болон Уставай проектнүүд тушаа 1500 гаран дурадхалнууд оруулагдаа. Эдэ асуудалнуудаар КПСС-эй горкомуудай ба райкомуудай пленумүүд үнгэргэгдөө.

Олохон партийна организацинууд ажал ябуулгаяа гансал партийна суглаануудые үнгэргэлгээр хизаарлаа бэшэ, харин документнүүдые зүбшэн хэлсэлгын, ойлгуулгын бусад түхэл шэнжэнүүд — политическэ ба экономическа hуралсалай системын хэшээлнүүд, лекцинүүд, хөөрэлдөөнүүд үнгэргэгдөө гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүд энэ хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаба.

Гэбэшье съездын урда тээхи документнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ хаа хаанагүй эмхитэй hайнаар үнгэргэгдөөгүй. Түнхэнэй, Ивалгын, Октябрьска болон бусад районуудай зарим партийна организацинууд Платформо болон Уставай проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаагүй гэхэ гү, али ёhын тэдыдэ үнгэргэhэн байна.

КПСС-эй Уставай проектын Платформын проектhээ хожом толилогдоhон дээрэhээ зарим партийна организацинууд гансал Платформые зүбшэн хэлсэлгээр хизаарлаhан байха юм.

Зарим нютагуудта үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдтэ партийнабэшэ хүнүүд хангалтагүйгөөр хабаадуулагдаа. Бүхы дээрэ республикын партийна организацинуудта зүбшэн хэлсэгдэhэн документнүүд дээрэ, олон дурадхал оруулагдаа. Эдэнэр бултадаа адли удхатай бэшэ, зариманиинь нэгэ нэгэеэ дүүряаhан шэнжэтэй.

Республика дотор съездын урда тээхи документнүүдые зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдые мүнөөдэрэй конференци согсолхо, тэдээн тушаа өөрынгөө хандасые тодорхойлхо, хубилган шэнэдхэлгын асуудалнуудаар областной партийна организациин ниитэ нэгэн хараа бодолые зохёохо байна.

Энэ конференцие хоёр шатаар үнгэргэхэ гэhэн шиидхэбэри байгша оной март hарада болоhон КПСС-эй обкомой Пленум баталан абаа hэн. Түрүүшынь шатада партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын ба КПСС-эй Уставай проектнүүд зүбшэн хэлсэгдэхэ, харин КПСС-эй XXVIII съездын hүүлээр үнгэргэгдэхэ хоёрдохи шатадань обкомой тоосоон шагнагдаха.

Зүбшэн хэлсэгдэhэн документнүүдэй проектнүүд тушаа дурадхалнуудаа найруулжа эхилхынгээ урда тээ областной партийна организацида ямар политическэ байдалай тохёолдожо байhан тухай элидхэхэ шухала гэжэ КПСС-эй обком тоолоно.

Үзэл бодолой талаар тэмсэлэй хурсадалга коммунис хараа түсэбүүдтэ, зорилгонуудта ямараар хандадаг байhанаа тодо хурсаар найруулха эрилтэ партийна организацинуудай, коммунист бүхэнэй урда табина.

Мүнөө коммунис үзэл суртал гүнзэгыгөөр бодожо үзэлгын, шэнэдхэлгын айхабтар орёо, хоорондоо хёмороо зүрилдөөтэй шатада ороод байна. Социализмын политическэ байгуулалта, эндэ КПСС-эй ээлхэ hуури, социалис зөөри болон тэрэнэй түхэл шэнжэнүүд, социализмын үедэ эд бараанай-мүнгэнэй харилсаанууд болон бусад олон үндэhэ hуурита дүримүүд hэжэглэлдэ орожо, шэнээр хаража үзэгдэхэ юм.

Бодото дээрээ социализм тушаа бүхы хараа бодол хубилгагдана, энэнь политическэ орёо хурса үгэ буляалдаа үүдхэнэ, тэрэнэй үедэ элдэб hанал бодол хэлэгдэнэ. Заримыень зүбшөөхын аргагүй, юундэб гэхэдэ, түүхэтэ ушар баримтануудта зүришэнэ бшуу. Манай орон дотор байгуулагдаhан общество социалис байгуулалта бэшэ гээшэ гэжэ зарим нүхэдэй баталдаг болоhыень нэн түрүүн хараада абаха ёhотойбди.

Коммунист бүхэн өөрынгөө хараа бодолые сахиха, хамгаалха эрхэтэй юм ааб даа. Зүгөөр мүнөөнэй эрхэ байдалда хүл хөөрсэг болоhон, партиин стратегическэ хараа шугамые, манай hургаалай бүхы үндэhэ hууриие бүтэмжэгүйгөөр буруушаан шүүмжэлхэ ябадалтай эбсэжэ яашье болохогүй. Иимэ шүүмжэлэлэй зүүн гү, али баруун талаhаашье хэгдээд байгаа hаань...

Демократическа, энэрхы ёhото үндэhэ hуури дээрэ шэнэдхэгдэhэн социализм байха юм гү, али юрэнхыдөө социализм hалаха юм гү гэhэншье асуудалнууд табигдана.

Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформо соо иигэжэ тэмдэглэгдэнэ: «Социалис hунган шэлэлгэдэ, ажал хэхэ, пенсээр хангагдаха, түлөөhэгүй эрдэм hуралсалай ба элүүрые хамгаалгын, совет засагай үндэhэ hуури дээрэ түрүүшынхеэ бии болоhон бусад социальна аша туhын талаар Октябриин суртал hургаалнуудта бидэ хэлбэришэгүй үнэн сэхэ байнабди. Эдэ бүгэдэ али бүхы хүгжэлтэ түгэс обществын баялиг болоно. Энээн тухай мартаха гээшэ бодото байдалые хүндэлөөгүй, социалис суртал hургаалнуудые бэелүүлхын тула айхабтар ехэ баатаршалга, шэн габьяа гаргаhан хүнүүдые хүндэлөөгүй ушар болохо байна».

Мүнөө үеын үзэл сурталай байдал социализм тухай, тэрэниие байгуулгын, саашанхи хүгжэлтын харгы замууд, онол аргануд тухай ойлгомжонуудые али бүхы талаарнь шэнэдхэлгээр элирхэйлэгдэнэ. Хубиин, хамтын болон ниитын аша туhые тааралдуулан табиха гэhэн марксистско-ленинскэ суртал hургаал социалис байгуулалтын мүнөөнэй гол хараа бодолой үндэhэ hуурида табигдана. Олон арбан жэлэй хугасаа соо баадхагдажа байhандал адли, ниитын аша туhада хубиин аша туhые даража болохогүй. Ажабайдалай бүхы hалбаринуудта тэдэниие тааралдуулан зохилдуулха эгээл hайн түхэл шэнжэнүүдые олохо гээшэ социализмые шэнэдхэлгын, тэрэниие хубилгалгын, ниитын шэнэ байгуулалта тухай марксистско-ленинскэ суртал hургаалай энэрхы ёhото удхые hэргээхэ гэhэн удхатай.

Манай үе сагта, экономикодо хүшэр хүндэ сагай тохёолдоходо, КПСС-тэ эсэргүү, зүрюу элдэб янзын хүдэлөөнүүдэй болон эмхинүүдэй, арга боломжонуудые хараада абангүй, шиидхэхы хэмжээнүүдые, хубилалтануудые түргэдхэхэ эрилтэ табидаг ёho буса хүдэлөөнүүдэй түлөөлэгшэдhөө бүридэдэг «сэдьхэлээ ханаагүйшүүлэй партии» улам хүсэтэй боложо байна.

Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект теори болон шэнжэлхэ онол аргын олон тоото асуудалнуудта харюу үгэнэ.

Ушарынь юуб гэбэл, зөөриин харилсаанууд, ажахын ажал ябуулгын түсэблэлгын ба сүлөөтэ дэлгүүрэй онол арганууд, ниитын политическэ байгуулалта болон тэрэниие хубилгалга, политическэ ба экономическа демократида ажалшадые хабаадуулгын түхэл шэнжэнүүд гэхэ мэтэ залан сэхэ асуудалнууд эндэ шэнээр хаража үзэгдэхэ ёhотой. Ондоо юумэ тэмдэглэхэ шухала. Нэн түрүүн съездын урда тээхи программа хадаа тэд ондоо эрхэ байдалда — хубилган шэнэдхэлгын, тэрэниие гүнзэгыгөөр бодожо үзэлгын ба шэнжэлэлгын эрхэ байдалда социализм тухай теоретическэ ойлгомжонуудые баяжуулха гэhэн hэдэлгэ мүн.

Гаталhан замаа үргэлжэ дээрэнь сэгнэхэ гээшэ онсо удха шаг[illegible] байна. [illegible] мо хада[illegible], [illegible] орёониие нэгэдүүлгын үндэhэ hуури солохо уялгатай.

Партиин гэшүүдэй болон олониитэ ажалшадай дунда Платформын проект үргэнөөр зүбшэгдөө. Бүхы шэглэлнүүдэй зүгhөө шүүмжэлэлнүүд хэгдэhэн, дурадхалнууд оруулагдаhан, ажаглалтанууд хэгдэhэн байна. Гэбэшье тэрэниие үргэнөөр hайшаалга энэ талаар залан сэхэ үндэhэ hуури табиба. Манай областной партийна организациин коммунистнууд Платформын проектые hайшаахадаа, энэ документ соо обществые хүгжөөлгын коммунис хараа зорилгонуудые мэдэрэлгэhээ хадууржа болохогүй гэжэ ажаглалта хэhэн, демократическа централизмын гол ёho сахиха тухай, мүнөөнэй эрхэ байдалда партиин ажал ябуулгын арга онолнуудые шэнэдхэхэ тухай дурадхалнуудые оруулhан байгаа.

Политическэ ондо ондоо hанамжын бии боложо байха үедэ партиин съездын урда тээ КПСС-эй Платформотой хамта үшөө хоёр платформо олоной үзэмжэдэ табигдаhан байгаа. Эдэ платформонууд демократическа ба марксис гэжэ нэрлэгдэнэ.

КПСС-эй ЦК-гай Платформын проектдэ ороhон дүримүүд эдээн соо зарим хубяар дабтагдана. Ёhо буса, партиhаа гадуур оршон байдалда урда тээмнай оруулагдаhан тезисүүдые зарим хубяарнь тэдэнэр халажа абана. «Демократическа платформо» соо экономикын, социальна hалбариин ба гадаадын политикын зарим дурадхалнууд огто үгы. Хэрбээ тодо зүб байха гэбэл, КПСС-тэ имагтал марксис платформые хоёрой нэгэн болгожо нэрлэжэ болоно. «Демократическа платформо» хадаа хоёрой нэгэн боложо шадахагүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ КПСС-ые тарааха зорилго урдаа табина бшуу.

Мүнөө «демократическа платформо» парти доторой хүсэнүүдэй эб эе таhалха талаар шэглүүлэгдэhэн үгэ буляалдаата, эмхидхэлэй хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ зорилготой манифест болоно. Ороной коммунистнуудта КПСС-эй Центральна Комитедэй эльгээhэн Нээмэл бэшэг соо энээн тухай сэхэ хэлэгдээ hэн. Энэ платформын зарим хүтэлбэрилэгшэд КПСС-hээ таhаржа, шэнэ парти байгуулха хараа шэглэл баримталан бэелүүлнэ. КПСС-hээ дулдыданги бэшэ материальна үндэhэ hуури бүридүүлэн байгуулха тухай асуудал табигдана.

Марксистска Платформо соо хэдэн шухала, залан шууд, теоретическэ бодомжонуудай бии байhанhаа уламжалан, эдэ бүгэдые анхаралдаа абаха аргатай болонобди.

Гурбан Платформонуудые шэнжэлэн хаража үзөөд байхадаа, КПСС-эй ЦК-гай Платформо тон таарамжатай байна, тиимэhээ областной партийна организаци тэрэниие дэмжэнэ.

Партиин социальна политика, энээнэй гол шэглэлнүүд Платформын тон шухала хубинь болоно.

Мүнөөдэр социалис общество тухай hанамжаяа бидэнэр эрид хубилгажа, бүгэдэ хүн түрэлтэнэй баялигуудые түрүүшын hуурида гаргажа, хүнэй аша туhада гол анхаралаа хандуулдаг болонобди.

Эдэ бүхы зорилгонуудые амжалтатайгаар бэелүүлхын тулада социальна болоод экономическа асуудалнуудта тодорхойгоор, залан шуудаар хандаха ёhотойбди.

Республика соомнай юрын бэшэ байдал тогтонхой. Манай нютагые комплексно бэшээр хүгжөөhэнhөө боложо, жэл ошохо бүри сугларжа байhан олон дутуу дунданууд, саг соогоо шиидхэгдээгүй асуудалнууд энэ байдалые улам орёо, хурса болгоно. Хүдэлмэриин хэм хэмжээнэй, ажалай бүтээсын доошолhон ушар социальна болон экономическа хүгжэлтын дүнгүүдтэ горитой муу нүлөө үзүүлнэ.

Арадай ажахые хүтэлбэрилгые дан үлүү гарамаар түбhөө, албан зургаануудhаа дулдыданги болгоhонhоо, республикын болон нютагай Соведүүдэй эрхэнүүдые, финансова ба материально-техническэ арга боломжонуудыень хизаарлаhанhаа уламжалан, эдэ бүхы шиидхэгдээгүй асуудалнууд тодорон гараhан байха юм.

Тиимэhээ ашаг үрэ ехэтэйгээр тааралдуулагдадаг дэлгүүрэй экономико бии болгохо гэhэн партиин политика хойшолуулашагүй зорилго болоно гэжэ hанагдана. Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха Платформо соогоо үдэр үдэрэй болоод холын хараатай социально-экономическа асуудалнуудые шиидхэлгые залан шууд экономическа реформотой КПСС-эй ЦК холбоно. Тус реформо бэелүүлhэнэй ашаар бүхы юумые нэгэ гар соо суглуулха, эдэбхигүй, гаргаша ехэтэй байха болон эзэн буса ябадал баримталха, зоной аша туhа мэртэхэ шэглэлтэй захиран-хубаарилгын байгууламжын орондо зөөри эдлэлгын элдэб түхэл маягуудта, хүгжэлтэ түгэс финансова байгууламжатай өөэ дээhэн эд бараа үйлэдбэрилэгшэдэй мүрысөөндэ, хамтын болоод хубиин хүсэ ехэтэй урмашуулгада түшэглэhэн түсэбтэ-дэлгүүрэй экономико хүгжэн мандаха юм.

Ажахын ажал ябуулгые тааралдуулгын түсэбтэ-дэлгүүрэй онол аргануудые хэрэглэхэ, үнэ сэнгэй бии бололгые хубилган шэнэдхэхэ, экономикые хангадгын hалбари тээшэ шэглүүлэн, байгууламжын талаар хубилгаха гэхэ мэтын бусад хэмжээнүүдые абаха шухала байhан арсашагүй эли. Тиимэhээ хуушан онол аргануудаа хэрэглэhэнэй ашаар сугларhан асуудалнуудые булгыень шиидхэжэ шадахагүйбди. Эдэ олон янзын болоод орёо зорилгонуудые тад ондоо политическэ, экономическа оршон байдалда бэелүүлхэ аргатай байхабди. Октябриин hүүлдэ хэгдэхээ байhан тон ехэ годиролто тухай эндэ хэлэгдэнэ гээшэ.

Иимэ дамжан оролго хүнгэн хэрэг бэшэ юм. Тиимэhээ манай арад зоной элдэб хубинуудай байдалые дайраха. Эдэ бүгэдэhөө уламжалан хэлэхэдэ, КПСС-эй ЦК-гай Платформо соо харуулагдаhан тааралдуулагдадаг дэлгүүртэ оролго тухай бодомжо бүри hайнаар, залан шуудаар зохёогдожо, тодорхой программа болгогдохо зэргэтэй.

Тэрэл зуура олон бүлэг зоной ажаhуудалай хэм хэмжээнэй заатагүй доошолхо байhаниие хараада абажа, олониитын hайн hайхан hанамжа бүридүүлхэ талаар партийна организацинууд болон коммунистнууд арадай дунда үргэн ехэ ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулха ёhотой. Национальна хэмжээгээр бэе бэеэ ойлголсоhон, дамжан оролгын сагай бэрхэшээлнүүдэй болон шиидхэгдээгүй асуудалнуудай заабол ушарха байhаниие зүбөөр ойлгон мэдэрhэн сагтал экономическа хубилалтанууд урагшатай байха юм.

Манай республика соо тус реформо түрүүшынгээ алхамуудые хэнэ, ажахы эрхилэлгын шэнэ онол аргануд hаял нэбтэрүүлэгдэжэ байна. Экономикыемнай бэхижүүлхэ болон элүүржүүлхэ талаар түрүүшын ээлжээндэ абтаха хэмжээнүүдые Буряадай АССР-эй XII зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси дээрэ Министрнүүдэй Совет дурадхаhан байха юм. Ажахы эрхилэлгын оньhые нарижуулан hайжаруулгын, мүнгэн зөөри hомололгые хубилган шэнэдхэлгын үргэн олон асуудалнууд эндэ оронхой. Гэбэшье социальна талаhаа тон хурса, эдеэ хоолой асуудалнуудые нэн түрүүн шиидхэлгэдэ гол анхарал хандуулагдаба.

Зөөри эдлэлгэдэ хандасаяа үндэhөөрнь хубилган шэнэдхэлгэ экономическа реформын голынь мүн. Гүрэнэй зөөри эдлэлгые шэнэдхэхэ, арендын, ажахын дүүрэн тоосооной, подрядай үндэhэн дээрэ, акционерно болон зөөри эдлэлгын мүнөө сагай бусад түхэл маягуудые хэрэглэжэ, үйлэдбэриин хэмжээе, нютаг нютагай эрхэ байдал, хамтадхалгын харилсаануудай хүгжэлтэ хараада абажа, ажалшадай өөhэдөө зөөри эдлэлгын элдэб түхэл маягуудые хүгжөөхэ гээшэ шухала зорилго мүн болоно.

Эдэ бүхы үйлэ хэрэгүүд республика соомнай нэгэн адляар хүгжэнэгүй. Кооперативуудай тоо ургана. Эндэ 10 гара мянган хүн хүдэлнэ, эдэнэрэй хүсөөр гаргагдаhан продукци худалдалгын, хангалга үзүүлгын хэмжээн 87,2 миллион түхэригтэ хүрэнэ. Тэрэл зуура арендэ болон зөөри эдлэлгын акционерно түхэл маяг ехэ бэрхэшээлнүүдтэйгээр нэбтэрүүлэгдэнэ. Промышленна предприятинуудта гурбадахи жэлээ ажахын тоосооной түрүүшын түхэл янза нэбтэрүүлэгдэнэ. Харин ажахын дүүрэн тоосоон тухай хэлэhэнэйшье үлүү. Иимэ жэшээнүүд үгы ха юм. Тус онол аргын зарим талануд лэ ашаглагдаад байна бшуу. Цехүүдтэхи, участогуудтахи, бригадануудтахи доторой ажахын тоосоо нэбтэрүүлгэ бүри муу байдалтай.

hүүлэй хоёр жэлэй гол бэрхэшээл, дутуу дунда юун болоноб гэхэдэ, экономикодохи захиран-зонхилолгын онол аргануудhаа арсаха hэдэлгэ хэхэдээ, ажахы эрхилэлгын дэлгүүрэй онол аргануудые хэрэглэжэ, экономическа байдал hайжаруулха талаар бодото нүлөө партийна организацинууд үзүүлээгүй юм. Манай ажабайдалда нэбтэрэн ороhон журамгүй, эмхидхэл муутай ябадал, үйлэдбэриин технологи хазагайруулга, удаараулга магазинуудай тагууд дээрэхи эд бараанда, эдеэ хоолдо нэмэри оруулнагүй, гэр байра болоод социальна бусад объектнүүдые барилгые түргэдхэнэгүй, юрэнхы дээрэнь абахада, республикынгаа экономико шахардуу байдалhаа гаргаха арга олгоногүй ха юм. Хубилган шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүдые хүтэлбэрилхэ талаар эрид шууд бэшэ байhанайнь түлөө партийна зургаануудай урда ажалшад шанга эрилтэнүүдые табина. Ажалшадые социальна талаhаань найдамтайгаар аршалан хамгаалха аргатай, ашаг үрэ ехэтэй, тааралдуулагдадаг дэлгүүрэй экономико бии болгохо талаар эмхидхэлэй хүдэлмэриин тодорхой онол аргануудые партийна организацинууд хэрэглэдэг болохо зэргэтэй.

Тааралдуулагдадаг дэлгүүртэ оролгые улам хурдадхалгын эрхэ байдалда экономикые хүтэлбэрилгын онол аргануудые хубилгалгын асуудалнууд тобойсо гараад ерэнэ. Мүнөө хүсэндөө байhан байгууламжа дэлгүүртэй огто тааралдахагүй ха юм. Мүнөөнэй hалбари hалбаряар хүтэлбэрилгын байгууламжын ашаар дэлгүүрэй харилсаануудта орожо, өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилдэг болохо гээ hаамнай, алдуу гараха болоно. Тиимэhээ хубилжа байhан эрхэ байдалhаа уламжалан, хүтэлбэрилгын схемэ хубилгаха хэрэгтэй.

«Республикынгаа өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилгэдэ болоод өөрынгөө мүнгэн зөөрөөр өөhэдыгөө хангалгада оролгын оршон байдалда экономикые ба социальна hалбариие ударидаха талаар автономито республикын гүрэнэй засагай, хүтэлбэрилгын зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэнүүд тухай» Хуулиин проект, эдэ бүгэдэhөө уламжалан, республикын Верховно Соведэй үзэмжэдэ hаяын сагта табиха хэрэгтэй болоод байна. Автономито республикын ажахы эрхилэлгын хэм хэмжээе дээшэлүүлгын, экономикые хүтэлбэрилхэ талаар тэрэнэй гүрэнэй засагай, хүтэлбэрилгын зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые үргэдхэлгын асуудалнууд тус Хуули соо бодото hуурияа олохо зэргэтэй.

Буряад ороной дүүрэн эрхэтэй болон засагтай зургаан болоходонь туhалhан Министрнүүдэй Совет тухай Хуули шэнээр hунгагдаhан республикын Верховно Совет зохёохо ааба гэжэ баhал найданабди. Гадна бусадшье зарим хуулинуудые зохёохо, батлан абаха хэрэгтэй. Богонёор хэлэхэдэ, хүтэлбэрилгын болон ажахы эрхилэлгын дамжан оролгын түхэл янза, автономито республикын эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бодото дээрэнь хэрэглэлгын найдамтай хуулита үндэhэ hуури бии болгохо шухала.

Хүниие ниитын хүгжэлтын голдо табилга, тэрэнэй ажабайдалай болон ажалай hайн эрхэ байдал, социальна үнэн зүбые, дүүрэн хэмжээгээр өөрыгөө хүгжөөхэ арга боломжонуудые хангалга КПСС-эй ЦК-гай Платформын гол зорилго мүн болоно. Тус зорилго бэелүүлхын тулада тон тодорхой, хойшолуулашагүй асуудалнуудые шиидхэхэ шухала. Совет бүлэ бүхэниие амяраа байраар гү, али хубиин гэрээр 2000-дахи он хүрэтэр хангаха зорилготой гэр байрын асуудал шиидхэлгэ эдэнэй нэгэниинь болоно.

1986—1989 онуудта республика соомнай хоёр миллион шахуу дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра ашаглалгада оруулагдаа. Урдахи табан жэлэй hүүлшын дүрбэн жэлэйхидэ орходоо энэ 40 процент тээр ехэ болоно. Гэр байра ашаглалгада оруулха талаар XII табан жэлэй түсэб дүүргэгдэхэ гээд хүлеэгдэнэ. Гэбэшье таарамжатай хэмжээнүүдые саг соогоо абаагүй hаа, 1991 онhоо хойшо гэр байра барилгые 1,5 дахин ехэ болгохо хараа зорилго үнэн бэшэ баймаар. Гэр байра барилгые нэгэ жэгдэ болгохо талаар hүүлэй жэлнүүдтэ абтаhан хэмжээнүүд урагшагүй байба. «Бурятстрой» нэгэдэлдэ (нүхэд Антонов, Жигимонт) ехэ панельнэ гэр барилгын хүсэ шадал дүүрэнээр ашаглаха талаар хүдэлмэри тон удаанаар ябуулагдана. Ашаглалгын хэмжээн оройдоо 40 процентдэ хүргэгдөө ха юм.

Иимэрхүү байдал «Бурятскагропромстрой» нэгэдэлдэ (нүхэр Шагдаров) тогтонхой. Эндэ хүсэ шадалынь 50 процент ашаглагдаа. Харин ашаглаха болзорынь үни хада үнгэрэнхэй.

Хирпиисэ гаргаха талаар республика соомнай тон муу байдал тогтонхой. «Бурятстройматериалы» нэгэдэл 164 миллион штук условно хирпиисэ гаргаха аргатай аад, нёдондо 85,5 миллиониие гаргаа. Бурятагропромсоюзай сезонно заводуудта 13 миллион хирпиисэ гаргаха аад, 8 миллиондо арай шамай хүргөө.

Гадаадын гүрэнhөө асарагдаhан оньhон түхеэрэлгэнүүдээр хангагдаhан «Бурятстрой» нэгэдэлэй шэнэ заводто туфоблок гаргаха хүдэлмэри hулаар ябуулагдана, Гусиноозёрскын хирпиисын завод ашаглалгада оруулалга удаараулагдана.

Хүдөө нютагуудта гэр байра барилга ханамжагүй удаанаар ябуулагдана. Баргажанай, Бэшүүрэй, Яруунын, Хэжэнгын, Хяагтын, Сэлэнгын, Түнхэнэй, Хориин районуудта нёдондо бариhанhаа бага гэр байра байгша ондо ашаглагдахаар хараалагдана. «Бурятскагропромстрой», «Бурятводмелиорация» нэгэдэлнүүд хүдөөдэ гэр байра барилгынгаа хэмжээе hүүлэй жэлнүүдтэ хорообоо. Олонхи районуудта хубиин гэр байра барилга муугаар ябуулагдана, зарим тээ энээниие бүридхэлдэ абалга эмхидхэгдээгүй байна.

Байгша оной түрүүшын гурбан hара соо республика соомнай 63,7 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра ашаглалгада тушаагдаа. Энэ хадаа жэлэй түсэбэй оройдоо 12 процентнь болоно. Тиимэhээ дүрбэдэхи квартал соо яаралган болохо, барилгын шанар муудаха, 1991 оноо ямаршье үндэhэ hууригүйгөөр эхилхэ болонобди. Энээнhээ уламжалан, Соведүүдтэ, барилгын эмхинүүдтэ, хангалгын зургаануудта хүдэлжэ байhан коммунистнууд, гэр байра барилгада хабаадалсажа байhан бүхы зон тогтоhон байдалаа тон нарииннаар хаража үзэхэ ёhотой. Тиигэжэ гэр байрын асуудал шиидхэлгэдэ манай орон соо шэнээр хандалга тухай СССР-эй [illegible]идентын hая гараhан Указтай зохилдуулан, гэр байра барилгые хурдадхаха, гэр байрын жаса зүбөөр хэрэглэхэ талаар абтаха хэмжээнүүдые тодоруулан хараалха хэрэгтэй болоно.

Социальна hалбариин материальна үндэhэ hуури бирагүй. Республикын хүн зониие врачебнэ ба больницын эмхи зургаануудаар хангалгын талаар бидэ Россида 46-49-дэхи hуури, hургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудай hууринуудай тоогоор — 51-дэхи, хоёрдохи халаанда hурадаг юрэнхы эрдэмэй hургуулинуудай hурагшадай удельнэ шэгнүүрээр 24-дэхи hуури эзэлнэбди. Клубууд, магазинууд, ниитын эдеэ хоолой ба ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангалгын предприятинууд дуталдана.

hүүлэй жэлнүүдтэ республика соо hургуулинуудые, хүүгэдэй саадуудые, социальна хэрэглэмжын бусад объектнүүдые индустриальна аргаар бариха талаар ехэ хүсэнүүд байгуулагданхай. Гэбэшье «Бурятагропромстрой» нэгэдэлдэ, «Бурятгражданстрой» ПСО-до, 102-дохи УС-та эдэ хүсэнүүд ехэ удаанаар ашаглагдана.

Элүүрые хамгаалгада нэн түрүүн тэрэнэй материальна үндэhэ hууриие бэхижүүлгэдэ онсо анхарал хандуулха шухала. Улаан-Үдэ хотодо хүүгэдэй олон шэглэлтэй больница ба уушханай ханяаданай диспансер, нарайлалгын байшан, хүүгэдэй хоёрдохи больницада залгаа, Хэжэнгэдэ ба Мухар-Шэбэртэ районно больницанууд баригдажа байнхай. Мүнөөнэй диагностическа түб бариха, республиканска больницые үргэдхэхэ, хүүгэдэй хирургическа туhаламжа эмхидхэхэ бааза хүгжөөхэ гэжэ хараалагдана. Иимэ ехэ зорилгонуудые бэелүүлхын тула партийна, совет, ажахын зургаануудай зүгhөө ехэхэн хүсэлэл оролдолгонууд гаргагдаха, анхарал хандуулагдаха зэргэтэй.

Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрые тогтонижоруулан hайжаруулха гээшэ областной партийна организациин шухала зорилго болоно. Арбан хоёрдохи түсэбтэ табан жэлдэ республика соо гүрэнэй ба кооперативна худалдаа наймаанай розничнэ эд бараанай эрьесэ 38,8 процент дээшэлhэн байна. Хүн зондо хүртэсын талаар эд бараанай эрьесэ 1985 ондо 1175 түхэриг байгаа hаа, 1431 түхэриг хүрэтэр ургаа.

Тиигэбэшье эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр дээрэхи байдал hайжарнагүй, харин зарим эд бараанай талаар муудаhан байна.

«Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрые мүнгэнэй эрьесые гуримшуулха ба сэнгүүдэй хойноhоо гүрэнэй хиналтые шангадхаха талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» Тогтоол СССР-эй Министрнүүдэй Совет hаяхан абаа hэн. Бүри 1990 ондо горитой үрэ дүнгүүдые түйлалгада, тэрэ тоодо дэлгүүрые арадай хэрэглэмжын эд бараагаар элбэгжүүлгэдэ тус Тогтоол шэглүүлэгдэнхэй. Ороной бусад регионуудhаа асарагдадаг эдеэ хоолой зүйлнүүдэй удельнэ шэгнүүр республикын дэлгүүрэй фондодо 41,8 процент, бүдэй, хубсаhа хунарай, гуталай—81,4 процент, соёлой-ажаhуудалай болон ажахын хэрэглэмжын эд бараанай удельнэ шэгнүүр 88,7 процент болоно.

Мяха, hү үйлэдбэрилхэ, эртын овощ, хартаабха, бусад зүйлэй продукци нютаг дээрээ ехээр үйлэдбэрилхэ талаар хэдэ хэдэн хэмжээнүүдые республикын Министрнүүдэй Совет абажа байнхай. Гэбэшье түйлагдаhан дүнгүүд мүнөө дээрээ бирагүй гээшэ.

Пленумүүд болон зүблөөнүүд дээрэ эдэ дутуу дунданууд нэгэтэ бэшэ шүүмжэлэгдэhэн байха. Гэбэшье министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд — коммунистнууд энэ шүүмжэлэлые хэрэгсээнэгүй.

Эдэ зорилгонуудые шиидхэлгэдэ эд хэрэглэгшэдэй коопераци онсо hуури эзэлдэг. Хэлсээнэй сэнгүүдээр мяха, hү, овощ болон эдеэ хоолой бусад зүйлнүүдые ехээр бэлэдхэжэ, бүйлуулжа, республикын хүн зониие таhалгаряагүйгөөр хангаха эрилтые Буркоопсоюз (нүхэр Худугуев) дүүргээгүй. Харин энээнэй тулада бага бэшэ нөөсэнүүд бии.

Эд хэрэглэгшэдэй кооперациин үйлэдбэриин ажал ябуулга ехэ хангалтагүйгөөр ябуулагдана. Ниитэ эд бараанай нөөсэнүүдэй дунда өөhэдымнай үйлэдбэрилhэн продукциин удельнэ шэгнүүр оройдоол 7,1 процент болодог, энэнь РСФСР-эйхиhээ бага (9,8 процент).

Хүн зондо хүртэсын талаар hэрюун унданууд үйлэдбэрилгэ — 2,9 литр (РСФСР-тэ — 7,7 литр), харин кондитерска зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ оройдоол 800 грамм (РСФСР-тэ — 2,1 кг.) болодог.

«А» бүлэгэй промышленностиин предприятинуудта арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ талаар арга боломжонууд республикада хэрэглэгдэнэгүй, ондоо шэглэлтэй болгогдоhон оборонно предприятинууд ашаг үрэ үгэнэгүй шахуу. Продукциин ассортимент удаанаар үргэдхэгдэнэ, шэнэ, техническэ талаараа орёо зүйлнүүд муугаар ашаглан хэрэглэгдэнэ. Үнэ сэнгүүдэй нюуса далдаар ехэ болгогдохо, мүн хямда эд бараа үйлэдбэрилгые болюулха ябадалые зайсуулха талаар абтаhан хэмжээнүүд горитой үрэ дүнгүүдые үгэнэгүй.

Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрые гуримшуулан hайжаруулхын тула кооперативуудай ажал ябуулгада онсо анхарал хандуулха шухала. Республикада үйлэдбэрилэгдэдэг эд бараае нюагтаа үлөөхэ асуудалда үшөө дахин бусаха, тэдэниие республика соогоо худалдадаг болохын тула оролдохо хэрэгтэй.

Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрэй аша туhада экономикын бүридэлые шэнэдхэн хубилгаха тухай асуудал КПСС-эй ЦК-гай Платформо соо тон зүбөөр табигдана. Буряадай промышленностиин эрдэм-техникын социальна шэнжые тодорхойлдог hалбаринууд ёhотойгоор хүгжөөгдэнэгүй. Энэмнай машина бүтээлгэдэ ба металл болбосоруулгада, ой модоной комплексдо, болбосоруулгын промышленностьда хабаатай. Үйлэдбэриин гол фондунууд 2 миллиард шахуу түхэриг болодог аад, тэдэнэй горитойхон хубинь хуушаранхай. Олон жэлнүүдэй туршада фондын ашаг үрэ бага болоо, үйлэдбэри хангалтагүйгөөр оньhожоруулагдана.

Республика соохи томо hалбаринуудай хоорондо нягта холбоо барисаанай, хамжаанай үгы байhаниинь ехэ дутагдал мүн. Мүнөө байhан hалбаринуудай шэглэлнүүд социальна асуудалнуудые шиидхэхэ зорилгоор үйлэдбэриие түргөөр хубилган шэнэдхэхэ арга олгоногүй.

Барилгын комплексын хангалтагүй, жэл бүри капитальна hомололгонуудай дутуу хэрэглэгдэдэг байhаниинь машина бүтээлгые хүгжөөлгэдэ ехэ муугаар нүлөөлөө. «Электромашина» заводто, «Бурятфермаш» нэгэдэлдэ барилга унжагайруулагдана, «Теплоприбор», мотоор бүтээлгын, автомат түхеэрэлгэнүүдэй заводуудта, радиозаводто түрүүшын ээлжээндэ ашаглалгада тушаагдаха барилгануудай болзорнууд дүүргэгдээгүй. Иимэ байдал арадай хэрэглэмжын эд бараа бүтээлгые ехэ болголгые hаатуулна.

«XX зуун жэлэй эсэстэ байгаалиие абарха гээшэ газар дээрэ ажамидарал сахиха эгээл шухала эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэниинь болоо»— гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Платформо соо хэлэгдэнэ. Байгал далайе хамгаалха тухай КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Тогтоолые бэелүүлхэдэ, республика соохи экологическа байдалые зарим тэды hайжаруулгада туhалаа. hүүлэй жэлнүүдтэ Байгал далайда ородог сэбэрлэгдээгүй уhанай хэмжээн 2,6 дахин, агаарай дайдада хаягдадаг хоротой бодосуудай хэмжээн 18 процент доошолоо. Байгал далайе тойруулан, уhа хамгаалха хорюултай зоно байгуулагдаа. Тэндэ промышленностиин хэрэглэмжэдэ модо отололго хоригдонхой. Ой модо хамгаалха талаар 8 комплексно предприяти, байгаалиин национальна хоёр парк эмхидхэгдэнхэй, 3 заповедник хүдэлнэ. Ой модотой газарые эсхэмжэлгын талаар проект ба республикын ой модые түймэрhөө хамгаалха генеральна түсэб Бурятлесхоз бэлдэнхэй.

Гэбэшье Байгал далайе хамгаалха талаар тогтоолоор хараалагдаhан хэмжээнүүд удаанаар бэелүүлэгдэнэ, байгаали хамгаалха объектнүүдые ашаглалгада оруулха болзорнууд дүүргэгдэнэгүй. Улаан-Үдэ хотын, Северобайкальскын, Гусиноозерскын, республикын зарим районууд болон агропромышленна комплексын предприятинууд Байгал далайда муу нүлөө үзүүлhэн зандаа.

Предприятинуудые ондоо шэглэлтэй болгохо, заагдаhан зоноhоо зарим объектнүүдые гаргаха гэжэ Байгал далайе хамгаалгын комплексно территориальна схемээр хараалагдана. Энэнь Буряадай үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй саашанхи хүгжэлтэдэ хүшэр хүндэ байдал тохёолдуулна, республикын арадай ажахын комплексын хүдэлмэриин ашаг үрые дээшэлүүлхэ эрилтэ табина.

Республикын социальна ба экономическа [illegible] мэргэжэхон асуудалнууд [illegible] дыгөө хүтэлбэрилг[illegible] дынгөө мүнгөөр [illegible] хангаха гуримда [illegible] хо үедэ шиидхэ[illegible] Регионально ажахын [illegible] шэлжэн орохо эрхэ [illegible] республика дотор [illegible] гэжэ шэнжэлэлгэ [illegible] циальна hалбариин [illegible] рядай республика [illegible] да зэргын дүнгүүд[illegible] Үйлэдбэриин арга [illegible] нууд бирагүй, бусад [illegible] набди. Экономико [illegible] циальна hалбариие [illegible] хүгжөөхэ зүүрээ, [illegible] гансал өөрынгөө [illegible] реэр өөhэдынгөө [illegible] ска, мүн Байгал дал[illegible] гаалха асуудалнууд[illegible] хэ аргагүй. Субвенци [illegible] харин ойлгосотойгоор [illegible] нэмэжэ үгтэдэг мүнгэ[illegible] бүри 1 миллиард [illegible] лоно гэжэ Буряадай [illegible] финансова баланс [illegible] Энэнь республикын [illegible] рэ хэгдэдэг бүхы [illegible] дай 38 процентнь [illegible]

Ерээдүйдэ олохон [illegible] нууд ушарха гэжэ [illegible] хэгдэhэн шэнжэлэл[illegible] Өөhэдөө өөhэдыгөө [illegible] рилхэ ба өөhэдынгөө [illegible] өөhэдыгөө хангах[illegible] бага гаргашатайгаар [illegible] оролгые хангаха [illegible] номическа ба эмхид[illegible] жээнүүдые тон богон[illegible] то хараалха шухала [illegible] правительстваде [illegible] халнуудые хаража [illegible] ла шухала докум[illegible] бэлдэхэ талаар бүх[illegible] нуудhаа горитойго[illegible] бди. Өөhэдөө өөhэ[illegible] тэлбэрилгын, өөhэ[illegible] гөөр өөhэдыгөө [illegible] хараа бодол [illegible] гэхэ талаар хүдэлм[illegible] нистрнүүдэй Совет [illegible] эрдэмэй түб [illegible] публикын Верхов[illegible] үзэмжэдэ табиха [illegible]

Мүнөө үедэ республ[illegible] дөө ажахыда подр[illegible] янзын арендэ, коо[illegible] ба хубиин ажал ябу[illegible] мэтын ажалай эмхид[illegible] түлбэриин элдэб [illegible] нууд хүгжөөгдэнэ. [illegible] хын үйлэдбэриин [illegible] подразделенинуудай [illegible] центнь ажахы дотор[illegible] гоор хүдэлнэ. Бүхы [illegible] гай 60 процентнь [illegible] малай тоо толгой [illegible] центнь, хонидой то[illegible] 60 гаран процентн[illegible] дамжуулагданхай. [illegible]

СССР-эй Верховно [illegible] баталан абаhан [illegible] Хуули хадаа хубиин [illegible] үндэhэлhэн, мүнөөнэй [illegible] жоруулгын түхеэрэ[illegible] хэрэглэхэ таряашад[illegible] ажахынуудые [illegible] ритойгоор үргэдхэ[illegible] гохо. Юуб гэбэл, [illegible] товарна үйлэдбэри[illegible] тула 50—100 гектар[illegible] зартай болохо дура[illegible] бии.

Бидэ энэ замаар [illegible] гөөр дабшаха, ажахы[illegible] гын адли тэгшэ эрх[illegible] нүүдые байгуулха [illegible] Хүдөө ажахын үйлэ[illegible] үндэhэ hууринь болох[illegible] хоз, совхозууды[illegible] ажахынуудые [illegible] гын шэнэ түхэл [illegible] эрдэм ухаанай ба [illegible] түйлалтануудые [illegible] эршэмтэй технологи[illegible] тые нэбтэрүүлхэ[illegible] баадхаха бшуу.

Бодоной, Михайловка[illegible] хозууд, Зэдын Д[illegible] нэрэмжэтэ, Бэшүүрэй [illegible] най нэрэмжэтэ колхоз[illegible] сад ажахынууд, тэрэ[illegible] ажалдашье, газар [illegible] дашье хүдэлдэг олон[illegible] үйлэдбэриин шата[illegible] ажалые эмхидхэлгын [illegible] салин хүлhэнэй түрү[illegible] ганууды ашаг үрэ[illegible] тэрүүлнэ.

Жэшээ болгон, Бар[illegible] совхозой И. А. З[illegible] Михайловкын совхоз[illegible] Вандановой, «Коммун[illegible] совхозой Г. Э. Дашин[illegible] бын совхозой В. Б. [illegible] вой арендно коллект[illegible] эндэ дурдая.

Эдэ коллективууд [illegible] рилhэн продукциигаа [illegible] үнэ сэн, ажалай бүтээ[illegible] зэргын экономическа [illegible] гүүдые hургагүй [illegible] тус hалбаринууд ашаг[illegible] болоо. Энээнэй ашаар [illegible] салин хүлhэн нэмэн[illegible] дээ, тэрэ бодото [illegible] гагдана бшуу.

Гэбэшье экономическа [illegible] той ашаг үрэтэй байдал[illegible] най колхозуудта, совхоз[illegible] хангалгын предприяти[illegible] зургаануудта арендэ [illegible] үшөөл удаанаар нэбтэ[illegible] дэнэ. Үсөөн бэшэ ушар[illegible] гуулагдаhан коллектив[illegible] тарашана. Иимэл ушар[illegible] дын совхоздо болоо [illegible]

Энэ талаар хэдэн [illegible] бии: бүхы хүтэлбэрил[illegible] мэргэжэлтэд эмхидхэл[illegible] териальна харюусалга[illegible] хэлсээнүүд соо тодо[illegible] доhон нэмэлтэ хүсэл[illegible] долгонуудые өөр дээ[illegible] жа абаха дурагүй байда[illegible] хинь урданайхяараа [illegible] гаа салин хүлhые [illegible] абаад байха дуратай[illegible] салин хүлhэнэй шэнэ [illegible] ороходоо, булта [illegible]

(Түгэсхэлынь 3-дахи [illegible])

…ИИН XXVIII СЪЕЗДЫН ҮЗЭМЖЭДЭ ТАБИГДАХА КПСС-эй ЦК-гай ПЛАТФОРМЫН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН УСТАВАЙ ПРОЕКТНҮҮД ТУХАЙ

да залуу үетэниие бүрин эрхэтэйгээр хабаадуулха хэрэгтэй. Гэбэшье олохон партийна организацинууд, КПСС-эй райкомууд эдэ асуудалнуудые ёһоор анхарангүй, комсомолой организацинуудта хүдэлмэрие ябуулхадань туһалнагүй. Тиигэжэл залуушуулай хүсэд болосорооһоор зарим хубинь харюусалгагүй ябадал гаргана, үгэһэн үгэеэ дүүргэнэгүй, гэмтэ ябадал гаргана. Юрэнхыдөө обкомһоо эхилээд бүхы партийна организацинууд залуушуулай ябуулгые хүдэлмэриеэ горитойгоор һайжаруулха уялгатай.

Амжалта туйлахын тула хубилган шэнэдхэлгэ системэ шэнжэтэй байха ёһотой. Зарим хүнүүдэй тоолодогтоо адляар, түрүүн экономикые гурим тогтоогоод, удаань политическэ, социальна болон һэшхэл бодолой һалбаринуудта реформо бэелүүлхэ захалха гэниинь буруу. Обществын хубилган шэнэдхэлгын экономическа харилсаануудтай зохилдоогүй һаань, социальна шахардуу шанга байдал, хазагайруулганууд заабол үзэгдэхэ.

Мүнөө үедэ экономическа үндэһэн шухала хубилалтанууд бэелүүлэгдэжэ, ороной арадай ажахын шанараараа шэнэ шатада орожо байхада, политическэ һалбаридашье зохихо хубилалтануудые хэхэ хэрэгтэй. Тэдэнэй зорилгонь гэбэл, гүрэнэй хүтэлбэрилгые болон ниитын ажабайдалые саашадань демократизацилга болоно. Энээнтэй хамта, һүүлшын жэлнүүдэй практикын харуулһанай ёһоор, баталагдаһан хуулинуудые бодотоор бэелүүлдэг гүйсэдхэлгын засагай ашаг үрые дээшэлүүлгэдэ саг үргэлжын анхарал хандуулха хэрэгтэй.

һүүлэй үедэ КПСС-эй үүсхэлээр СССР-эй политическэ байгуулалтада хэгдэһэн хубилалтанууд, тэрэ тоодо президентствын институт, хоорондоо нягта холбоотой энэ хоёр зорилгые бэелүүлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй. Демократическа аргаар элирхэйлэгдэһэн арадай бүрин эрхэтэ һанал хүсэл хадаа эзэгай ганса нэгэн нүхэсэл болоно гэжэ хуули ёһоной дурадхалнууд соогоо парти мэдэрнэ, ямаршьеб классай гү, али социальна бүлэгэй диктатурые арсана.

һүүлшын һунгалтын эсэстэ республикын Соведүүдэй бүридэл горитойгоор хубилаа. Депутадуудай дунда арадай ажахын мэргэжэлтэдэй, коллективүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй, интеллигенциин түлөөлэгшэдэй тоо олошороо. Мүнөө тэдэнэр һунгалтын урда тээхи программануудаа бэелүүлхэ, абтаһан хуулинуудай гүйсэд хэрэглэлгые туйлаха уялгатай. Манай арадай депутадууд, тэрэ тоодо депутадууд-коммунистнууд, тэдэнэй тоо дээшэлжэ, Верховно Соведтэ 82 процентдэ хүрэнхэй, тэдэнэр өөһэдынгөө эрид зоримгой болон тэнсүүритэй түбшэн үйлэ хэрэгүүдээрээ, дурадхалнуудаараа, шиидхэбэринүүдээрээ республика дотор социально-экономическа эрхэ байдалые үндэһөөрнь һайжаруулха замуудые бэдэрэлгэдэ горитой хубитаяа оруулха гэжэ хүлеэнэбди.

Хараалагдаһанай ёһоор, түбһөө дулдыданги бэшэ болохотой сасуу нютагай бүхы Соведүүдэй, өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын территориальна органуудай үүргэ, эрхэнүүд болон харюусалгань дээшэлхэ ёһотой. Тэдэнэй үндэһэ һуури дээрэ мүнөө байһан дээрэһээ доошоо албадан захирдаг, түбһөө мэдэлтэй байгууламжаһаа болижо, саашадаа хэлсээтэ, али алинда аша туһатай үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаһан шэнэ харилсаа холбоонуудта шэлжэн орохо, захиргаанай аппарадые хороохо арга олдожо болохо.

Экономическа болон гүрэнэй байгууламжые, политическэ ажабайдалые демократизацилгын дэлгэрхэтэй хамта бэеэ даанхай байдалда орохо хүсэл һанал батажана, ниитын шэнэ нэгэдэл, эмхи зургаанууд бии болоно. Обществын мүнөө үеын хүгжэлтын шатада политическэ партинууд байгуулагдаха аргатай болоо, мүн иимэ жэшээнүүд, үйлэ ябадалнууд орон дотор үзэгдэнэ. Тэдэнэй ажал ябуулгын хуули ёһоной үндэһэ һууринь гэбэл, Партинууд болон ниитын эмхи зургаанууд тухай бэлдэгдэжэ байһан хуули болохо зэргэтэй. КПСС гансаараа хуули абаад байхаяа эрмэлзэнэгүй, тэрэ социализмые шэнэдхэхын түлөө дуугаа үгэдэг бүхы хүсэнүүдтэй хоёр талын политическэ хөөрэлдөө, харилсаа холбоо тогтоохоор бэлэн байха. Гэхэтэй хамта, хүсэрхэлгэ, нацинууд хоорондын хёмороо, зүришэлдөө номнодог, хэтэрхы зорилгонуудые урдаа табидаг эмхи зургаануудые болон хүдэлөөнүүдые хуулиин ёһоор хорихо гэһэн һанал бодолые бидэ зүб гэжэ тоолонобди.

Шэнэ эрхэ байдалда обществын политическэ байгуулалтада ородог бусад хубинуудтай КПСС-эй организацинуудай харилсаанууд үндэһөөрөө хубилхань гээшэ. Зохёон байгуулхы үзэл бодолнуудай болон тодорхой программануудай үндэһэ һуури дээрэ түшэглэн, Соведүүдтэ, ниитын эмхинүүдтэ, хүдэлөөнүүдтэ бодото нүлөө үзүүлхын түлөө тэмсэхэ хэрэгтэй.

Буряад ороной бүхы партийна организацинууд ажал ябуулгаяа зохихо ёһоор хубилгажа байна. Обществын элдэб хүсэнүүдтэй харилсалга тушаа тогтохо арга боломжо эндэ үгы, мүн хэрэгтэйшье бэшэ. Гэбэшье эгээл олоной хабаадалгатай эмхи болодог профсоюзуудта онсо анхарал хандуулха шухала гэжэ тэмдэглэнгүй байхын аргагүй. Профсоюзуудта орёошье, нэгэ янза тодорхойлхооршье бэшэ үйлэ ябадалнууд үзэгдэнэ. Тэдэнэй нүлөөн доошолно, мүн партийна организацинуудай зүгһөө тэдээндэ үзүүлдэг нүлөөн мүн лэ бага болонхой. Профсоюзуудтай, мүн комсомолтой бүхы шатын парторганизацинуудай ябуулха хүдэлмэриин шэнэ түхэл янзанууд хэрэгтэй. Эдэ түхэл янзанууд үзэл сурталай ниитэ нэгэн ёһо гуримуудта,, адли тэгшэ эрхэнүүдтэ, эмхидхэлэй талаар бэеэ даанхай байдалда, эдэбхи үүсхэлые дэмжэлгэдэ түшэглэхэ зэргэтэй. Тиихэдээ үзэл сурталай талаар КПСС-эй организацинуудай ударидахы үүргэтэй байхань һэжэглэлтэгүй. Эдэ асуудалнууд партиин Платформо соо бүри тодорхойгоор, залан сэхээр найруулагдаха ёһотой гэжэ һанагдана.

Хуули гаргалгын, гүйсэдхэлгын ба сүүдэй засагуудай үүргэ хубаарилһанай ашаар хүтэлбэрилгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ ябадал туйлагдаха байна. В. И. Ленинэй хэлэһэнэй ёһоор, совет системын бүлюу байдалые парламентаризмын аша туһатай ниилүүлхэ хэрэгтэй. Энэ талаар түрүүшын алхамууд хэгдээ. Гэбэшье Соведүүдтэ засаг дамжуулан үгэхэ хэрэг унжагайржа байһаар. Арадай депутадуудай бүхы шатын Соведүүд хүтэлбэриин «нюусануудые» олоногүй, ажабайдалда хабаатай шухала асуудалнуудые хиналтадаа абажа шаданагүй, хүн зониие эдеэ хоолоор, эд бараагаар хангаха болон бусад асуудалнуудые һайнаар шиидхэнэгүй.

Республикын социально-экономическа хүгжэлтын удаан болзорой программын хангалтагүйгөөр бэелүүлэгдэжэ байһан ушар олоной һанаае зобооно.

Иимэрхүү байдалай шалтагааниинь гэхэдэ, республикын Министрнүүдэй Соведэй аппарадай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл шадабариһаа, Министрнүүдэй Соведые байгуулхада гаргагдаһан дутагдалнуудһаа, тэрэ тоодо үйлэдбэриин-экономическа гол хүтэлбэрилгын үгы байһан ушарһаа дулдыдана. Ушар тиимэһээ манай республикын экономическа болон социальна хүгжэлтын зарим һалбаринууд хүтэлбэригүй, хиналтагүй үлэшэнэ ха юм.

Жэшээлхэдэ, Министрнүүдэй Соведтэ худалдаа наймаанай таһаг бии болгогдоһон юм. Тэндэнь бэрхэ, дүй дүршэлтэй мэргэжэлтэд ерэнхэй. Тус таһаг мүнөө министерство, управлени болон кооперативна союзуудта найдана хэбэртэй. Тиимэһээ дэлгүүр дээрэ эд бараан, эдеэ хоол таһалгаряатайгаар гаргагдана гэхын аргагүй. Дэлгүүр, магазинуудай агуабхинууд дээрэшье бултанда хүртэхэ хартаабха, капуста, үгэрсэ болон бусад овощ, жэмэс үгы байһаар. Тиигэхэ үедэ Хяагтын райондо 300 тонно хартаабха суглуулагданхай байна. Коммунистнууд—республикын Верховно Соведэй болон правительствын гэшүүд үсэд шиидэнгеэр ажалаа ябуулжа, республика доторхи экономическа болон политическэ байдалые сэгнэхэ тэлзар дүүрэн харюусалга даажа, зохихо хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

Хуули ёһото гүрэниие байгуулхын тула нэн түрүүн хуули нарижуулха ёһотой. Бидэ Буряадай АССР-эй Конституцида хубилалтануудые оруулха, национальна автономи, байгаали хамгаалха тухай, депутадуудай статус тухай, нютагай Соведүүдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд тухай, өөһэдыгөө өөһэдөө хүтэлбэрилхэ тухай болон гүрэнэй байгууламжа тухай бусад хуулинуудые баталан абаха ёһотойбди.

Хуули ёһото гүрэн дотор сүүд гол звено болохо ёһотой. Судьянарай статус тухай, сүүд байгуулха тухай СССР-эй шэнэ Хуулинуудтай зохилдуулан, республикын Верховно Соведээр арадай судьянар һунгагдажа, Буряадай АССР-эй Верховно сүүд байгуулагдаа. Судьянарай шэнэ бүридэл судьянарай бэеэ даанхай байдалай ёһо гуримые наринаар сахижа, совет хуули эбдэгшэдтэ хүнгэлэлтэнүүдые үгэхэ ёһогүй.

Прокуратурын, дотоодын хэрэгүүдэй органуудай, арбитражай, адвокатурын, арадай ажахыдахи юридическэ албанай ажал ябуулгые хубилган шэнэдхэлгэ хуули гаргалгын реформын шухала шатань болохо байна. Республика дотор гэмтэ ябадал гаргалгын байдал бултанай һанаа зобооно. Байгша оной 4 һарын туршада 5 мянга гаран гэмтэ ябадал гаргагдаа. Энэнь үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхитэй сасуулбал, 32,3 процентээр ехэ болоно. Хуули сахилгада, гурим бэхижүүлгэдэ комплексноор хандажа, партийна, совет, захиргаанай органуудай, ниитын эмхинүүдэй, ажалша коллективүүдэй оролдолгые нэгэдүүлхэ хэрэгтэй.

Гүрэнэй засагай реформо бэелүүлхэ эрхэ байдалда КПСС-эй удха шанар ба үүргэ нэгэшье доошолхо ёһогүй.

Хубилган шэнэдхэлгын хуби заяан, оронноймнай ерээдүй нацинууд хоорондын харилсаануудһаа ехээр дулдыдаха байна. Экономическа болон политическэ реформо удаа дараалан үнгэргэжэ, сталинска зонхилхы модельһээ арсажа, федерализмын ёһо гуримуудые бодотоор бэелүүлхэ үедөө ороноо хүшэр байдалһаа гаргаха арга бии гэжэ парти тоолоно.

Орон доторхидол адляар, Буряадай республикын нацинууд хоорондын харилсаанууд тухай бодомжолжо үзэхэ, шэнэ суртал бодолоор баяжуулха хэрэгтэй. Ушар тиимэһээ мүнөө нацинууд хоорондын харилсаанууд тухай асуудалаар теоретическэ шэнэ тобшолонууд хэрэгтэй, республикада ажаһуудаг бүхы арадуудай хоорондо хани барисаае бэелүүлхэ талаар КПСС-эй ЦК-гай Платформотой зохилдуулан партийна, совет органууд, ниитын эмхинүүд ехэ хүдэлмэри ябуулха уялгатай.

КПСС-эй обкомой бюро 1986 оной август һарада «Республикын юрэнхы эрдэмэй һургуулинуудта түрэл (буряад) хэлэ заалгые һайжаруулха тухай» тогтоол баталан абаа һэн. Тус тогтоолтой зохилдуулан, буряад хэлэ шудалха талаар һургуулиин шэнэ программа зохёогдожо, учебнигүүд оршуулагдана, үхибүүдэй саадуудта буряад хэлэ шудалдаг болонхой, харин 1986 онһоо 25 һургуулинуудта буряад хэлэ гүнзэгыгөөр шудалжа эхилэнхэй, буряад хэлэн дээрэ үхибүүдэй «Хараасгай» гэжэ журнал гарадаг болонхой, радио болон телевидениэр буряад хэлэн дээрэ хэгдэдэг дамжуулга үргэдхэгдөө. Буряад хэлэн дээрэ гараһан номуудай тоо олошороо, ород-буряад хэлэнэй багахан словарьнууд гаргагдажа эхилээ.

Гэхэ зуура шиидхэгдээгүй асуудалнууд үшөөл олон байһаар. Гол шухала зүйлнүүдынь гэхэдэ, буряад хэлэ саашадань хүгжөөхэ талаар хуулиин, конституционно, юридическэ хэмжээнүүд, полиграфиин, соёлой, һуралсалай материальна үндэһэ һуурииие нилээд бэхижүүлхэ хэрэгтэй. Үнгэрэгшэ жэлэй январь һарада болоһон республиканска научно-практическа конференци дээрэ буряад һургуулинуудай шиидхэгдээгүй шухала асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэһэн байна.

Буряад хэлэнэй багшанарые, зохёохы хүдэлмэрилэгшэдые, буряад хэлэн дээрэ бэшэдэг журналистнуудые, радио болон телевидениин дикторнүүдые бэлдэхэ талаар ехэ юумэн хэгдэхэ ёһотой.

Усть-Ордын ба Агын буряадай национальна округуудтай тогтооһон манай харилсаа холбоон национальна асуудалнуудые шиидхэлгэдэ үзэл сурталай хүдэлмэриин гол шэглэлнүүдэй нэгэниинь болоно. Мүнөө дээрээ министерствэнүүд болон зохёохы холбоонуудай хоорондо байгуулагдаһан харилсаан саашадаа үргэдхэгдэхэ, гүнзэгырүүлэгдэхэ ёһотой.

Буряадай национальна соёлой хүгжэлтые залан хүтэлбэрилхын тула манай республикын ба эдэ округуудай түлөөлэгшэдэй нэгэдэл байгуулха тухай асуудалые олониитэ табина. Энэ асуудалай орёо байһыень хараада абажа, саашадаа энээниие ухаамгайгаар шэнжэлхэ ёһотойбди.

Шэнэдхэлгэдэ ороһон обществодо гансал шэнэдхэлгэдэ ороһон парти түрүү политическэ хүсэнэй үүргые урагшатайгаар дүүргэжэ шадаха байна гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Платформын, илангаяа КПСС-эй Уставай проектнүүд дотор энэ талаар тодорхой дурадхалнууд найруулагданхай юм. Платформын проектын VII бүлэгөөр болон Уставай проектээр эгээл олон дурадхалнууд, ажаглалтанууд ороһон байгаа гэжэ тэмдэглэхэ ушартай. КПСС-эй хуби заяан, тэрээн дотор боложо байгаа үйлэ хэрэгүүд коммунистнуудай, партийнабэшэ хүнүүдэй һанаа сэдьхэл зобооно. Энэмнай политическэ байгуулалтын гол шата болохо партиин үүргые, ниитын бүхы хубилалтануудта тэрэнэй нүлөөе үшөө дахин батадхажа үгэнэ ха юм.

Буряад орондо үгэ булялдалгада хабаадагшадай диилэнхы олониинь Марксын, Энгельсэй, Ленинэй үзэл сурталые зохёохы ёһоор хүгжөөлгэдэ өөрынгөө ажал ябуулга үндэһэлдэг нэгэн бодолтоной — коммунистнуудай холбоон болохо, өөрынгөө программна платформо дээрэ совет олонациональна обществые нэгэдүүлгые хүсэдэг демократиие социализмын коммунис ерээдүйн парти болохо КПСС-ые нэгэн ниитэ зандань үлөөхын түлөө оролдодог байна гээшэ.

Документнүүдэй проект дотор бэшэгдэһэн, партиие өөрынь хубилган шэнэдхэхэ гол үзэл бодол гэхэдэ, партийна олониитын засаг батадхаха, партийна ажабайдалай голдо коммунистнуудые бусааха, партийна политика зохёон табилгада ба бэелүүлгэдэ, хүтэлбэрилхы партийна органуудые бүридүүлгэдэ, тэдэнэй ажал ябуулгын хойноһоо хиналтада хабаадалсахынь тула эгээл үргэн арга боломжонуудаар хангалга болоно бшуу.

Парти доторой харилсаануудай муудалга, өөрынгөө эхиншье, мүн районой, областной гэхэ мэтэ организацинуудташье шиидхэбэринүүдые абаха, ябадалдань партиин гэшүүнэй олонхи ушарта нүлөөлхэ аргагүй болоһон ушар хадаа һожоргүй, хамаагүй байдалда хүргөө ха юм. Партиин хэрэгүүд болон оролдолгые зарим коммунистнууд өөрымни гэжэ мэдэрхээ үнинэй болинхой. КПСС-һээ улам олоор гараха, харин абтаха ябадалай бага бололго ехэнхидээ энээнтэй холбоотой байна гээшэ. Табан жэлэй эхинһээ хойшо жэл бүри партида орогшодой тоо 500 шахуу хүнөөр урдахи жэлэйхиһээ үсөөрһэн, харин недондо жэлдэ 2 дахин үсөөн хүн абтаһан байна. КПСС-һээ гаргагдаһан ба гаража ошоһон хүнүүдэй тооһоо энэмнай үсөөн байна бшуу.

Энэшье жэлдэ партида орохо ябадал горитойгоор үсөөрөө. Кабанскын, Баунтын, Иволгын, Мухар-Шэбэрэй районуудай партийна организацинууд партида оройдоошье абахаяа болинхой шахуу, локомотив-вагон заһабарилгын заводой, авиационно үйлэдбэриин нэгэдэлэй партийна комитедүүд партида шэлэн абалгаяа огто лон болюуланхай юм. Энээнтэй хамта партиһаа һайн дураараа гарагшадай тоо ургаһан байна. Хэрбээ 1988 ондо өөрынгөө мэдүүлгээр партиһаа 45 хүн гараа һаа, харин 1989 ондо — 172 хүн, байгша оной оройдоол 4 һара соо 235 гараһан байха юм.

һайн дураараа партиһаа гарагшадай дүрбэнэй нэгэ хубиинь 20 жэлһээ дээшэ стажтай хүдэлмэришэдэй байһаниинь һанаа зобооно. Коммунистнуудай зарим хубиин партиһаа гараһан баримтанууд юу харуулнаб гэхэдэ, нэгэ талаһаа, һаяшаг лэ партида шэлэн абалгын дутуу дунданууды, үзэл сурталай ба политическэ талаараа болбосороогүй, политическэ тэмсэлшэд бэшэ, харин партида бодолгүйгөөр ороһон, аһалдаһан хүнүүдые абаһанай хойшолонгуудые харуулна ха юм.

Партиһаа тэрэнэй зарим гэшүүдэй гаралгатай холбоотой асуудалнууд орёошье, нэгэн адли бэшэшье байна гээшэ. Зариманиинь бэрхэшээл түбэгүүдтэй, үнэн бэшэ байдалтай, хэрэгсээхэгүй ябадалтай ушараад, партийна органуудта дэмжэлгэ абажа шадангүй, партида найдахаяа болёо, нүгөөдүүлынь — партийна хүтэлбэрилэгшэдэй муу муухай ябадалай элишэлэгдэхэдэ, шанга шүүмжэлэлдэ ороходонь — тээлмэрдээ, гурбадахинь өөрынгөө ажабайдалда түргэн хубилалтын болохогүйдэ, хубилган шэнэдхэлгын политикада үнэншэхээ болиһон байха юм.

Иимэ оршон байдалда партийна комитедүүд, партийна эхин организацинууд партиһаа гаралгада хүнүүдые баадхаһан ушар шалтагаануудые гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ үзэхэ, эдэ хүнүүдэй гомдол үүсхэһэн шалтагааниие элирүүлхэ, тэрэниие усадхаха арга замуудые тодорхойлхо, тохёолдоһон асуудалнуудые саг соонь, шанаргайгаар шиидхэхэ ёһотой бшуу.

Парти доторой ажабайдалые демократизацилга хадаа демократическа централизмын гол ёһые шэнээр бодожо үзэхэ, сэрэгэй ноёрхолгын журам тогтоохын тула энэ гол ёһые хэрэглэхэ аргатайгаар тэрэниие тайлбарилха ябадалые усадхаха эрилтэ табина. Ондоогоор, партиин политика ба ажал ябуулга доторхи өөрынгөө үүргээр коммунистнуудай сэдьхэлээ ханахагүй ушарые усадхажа шадагдахагүй. Гэхэтэй хамта КПСС-эй эмхидхэлэй байгуулгын гол шухала ёһо болохо демократическа централизмһаа гүйсэд арсаха, жэшээнь, Демократическа платформо дотор дурадхагдаһанай ёһоор, тэрэниие хубхай хооһон ниитэ демократическа гол ёһонуудаар һэлгэхэ гээшэ таарамжагүй гэжэ һанагдана. Иимэ болоо һаа, партимнай тодо хилэгүй, ёһын тэдыдэ гэшүүдтэй, эмхи гуримгүй ямар нэгэн ниитын-политическэ урасхал болоод лэ, общество дотор түрүү үүргэеэ дүүргэжэ шадахаа болихо байна ха юм. Эдэл шалтагаануудаар КПСС дотор хандалганууд болон платформонуудай олон ондоо байлгые хүгжөөлгэ ба элдэб янзын һанал бодолнууд тухай дурадхалые дэмжэхэ зуура, доторой өөрын эмхидхэлтэй ба журамтай можонууд болгожо партиие хубааха ябадал таарахагүй гэжэ бидэ тоолонобди. «Үнэн сэхэ үндэһэ һуури дээрэ нэгэдэлгын түлөө» гэһэн КПСС-эй ЦК-гай нээмэл бэшэг дотор оршон байдалые сэгнэлтэтэй зүйшэхэ байнабди.

Политика бүридүүлгэдэ хододоо, саг үргэлжэ хабаадаха арга КПСС-эй гэшүүдтэ олгохо бодото онол арга гэхэдэ, КПСС-эй ЦК хүрэтэр бүхы партийна органуудые, тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэдые һунгаха ябуулгануудые нарижуулан һайжаруулга, мүн нютаг нютагай, үнгэрхэдөө, коллективэй байдалһаа дулдыдан, ниитын хүгжэлтын элдэб шухала асуудалнуудаар өөһэдынгөө платформонуудые зохёон табиха арга боломжонуудые партийна органууд болон организацинуудта үгэхэ ябадал болоно. Энэ талаар зарим тэды дүй дүршэл бии боложо байнхай. КПСС-эй XXVIII съездын, манай областной конференциин делегадууд шэнээр һунгагдаба. Тиихэдээ областной организациин бүридэлдэ байһан КПСС-эй гэшүүдэй сэхэ хабаадалгатайгаар партийна округуудаар олоной дундаһаа шэлэлгын, нюусаар дуугаа үгэлгын, сэхэ һунгалтын аргаар эдэмнай һунгагдаһан байна бшуу. һунгалтын үедэ делегадуудта кандидадууд өөһэдынгөө хараа бодол, элдэб асуудалнуудаар платформонуудаа хөөрэжэ үгэһэн гээшэ.

Партийна ажабайдалые демократизацилгын хараа бодолтойгоор Платформын болон Уставай проектнүүд дотор КПСС-эй эмхидхэлэй байгуулалта нарижуулан һайжаруулха, байгууламжын элдэб шатануудай ажал ябуулгын уялганууд ба удхые хубилгаха талаар дурадхалнууд оруулагданэ. Эндэхи гол шэглэлынь гэхэдэ, түбэй газарһаа хүтэлбэрилгэ горитойгоор бага болгохо, харин бүхы шатануудай бэеэ даанги ба автономито байдал бүри ехээр хангалга болоно. Партийна байгууламжын шатануудай байдалда хабаатай гансал гол шухала юумыень Уставай проект тодорхойлно ха юм. Тиихэдээ тэдэнэй мэдэлдэ ажал ябуулгынгаа программануудые болон политическэ хүдэлмэриин түхэлнүүдые зохёон табиха ба бэелүүлхэ хэрэг, бусад асуудалнуудые, тэрэ тоодо байгууламжын кадрова болон мүнгэн һангай, шиидхэлгэ үгтэнэ гээшэ.

Партиин үндэһэ һуури болохо эхин организацинуудта онсо анхарал хандуулха ёһотой. Манай областной организацида тэдэмнай 1540 байха юм. Тэдэниие жэжэ-божо харгалзалалгаһаа сүлөөлхэ, мүнөө үеын зорилгонууд, тодорхой оршон байдалаа хараадаа абажа, суглаануудаа хэзээ, ямар гуримаар үнгэргэхэ, өөһэдынгөө зэргэнүүдые олошоруулха, хүдэлмэриеэ түсэблэхэ асуудалнуудые шиидхэхэ арга боломжо өөһэдтэнь үгтэхөөр хараалагданэ.

Съездын урда тээхи документнүүд дотор партиин байгуулалтын территориально-үйлэдбэриин гол ёһо батадхагдана. Ондоогоор хэлэбэл, үйлэдбэриин болон бусад коллективүүдтэ партийна эхин организацинуудые байлгаха болоно.

Эхин организацинуудай эрхэнүүд болон түлөөлэлгэнүүдые үргэдхэлгэһөө уламжалан, партийна байгууламжын түшэглэхы шатанууд болохо партиин районно ба городской комитедүүдэй уялганууд горитойгоор хубилха ушартай. Партийна организацинуудай хүсэл оролдолгые таарaлдуулха, политическэ хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэдэнь бодото туһаламжа үзүүлхэ, газар газарһаа ородог политическэ мэдээсэлнүүдые согсолхо хэрэгтэ тэдэнэй ажал ябуулгын гол оролдолго зорюулагдаха ёһотой болоно. Соведүүдтэ партийна нүлөө үзүүлхэ, һунгуулиин кампани үнгэргэхэ хэрэгэй КПСС-эй райкомуудай, горкомуудай шухала зорилго байһаниинь эли ааб даа.

Зүбшэн хэлсэлгын үедэ КПСС-эй Улаан-Үдын горкомые усадхаха дурадхалнууд ороо. Манай һанахада, энэ анхармаар дурадхал болоно. Областной комитедшье нилээд хубилгагдаха ёһотой. Шанараараа шэнэ эрхэ байдалда эндэ саг үргэлжын комиссинууд бүридүүлэгдэхэ юм, тиихэдээ тоонь хороогдохо. Тэдэмнай бусад ажалһаа сүлөөлэгдэһэн зохихо хүдэлмэрилэгшэдтэй байхаар хараалагдана. Тэдэнэй тоо партиин обкомой мүнөө байһан хүдэлмэрилэгшэдэй штадһаа баһал үсөөн болохо юм. Гол түлэб өөһэдынгөө саг үргэлжын комиссинуудай ашаар областной комитет республика доторхи социально-экономическа ба политическэ ябуулгануудые согсолхо ба шэнжэлхэ, Буряад ороной национальна, социальна, экономическа, экологическа ба соёлой-абарга зангай асуудалнуудые шиидхэхэ программануудые бэелүүлхэ, партиин хараа шугам бодото дээрэнь дүүргэхэ хэрэгтэ гол анхаралаа хандуулдаг байха болоно.

Ушар иимэһээ КПСС-эй XXVIII съездын һүүлээр болохо тоосоото-һунгалтын кампаниин үедэ эхин организациһаа эхилээд обком хүрэтэр — областной парторганизациин бүхы шатануудта — тэдэнэй байгууламжа ба эрхэ түлөөлэлгэнүүдые, эрхэнүүд ба уялгануудые зүбшэн хэлсэхэ, шэнэ зорилгонуудтай таарaлдуулан, кадрнуудай шухала болоһон асуудалнуудые бидэ шиидхэхэ зэргэтэй болонобди. Энэ үедэ районно, городской болон областной организацинуудай хиналта-шалгалтын комиссинууд байгуулагдаха, тэдэнэй бюро болон түрүүлэгшэнэр һунгагдаха, штадаар хүдэлмэрилэгшэд абтаха ёһотой. Партийна аппарат тушаа манай хараа бодолые эндэ эли тодоор баһал элирхэйлхэ хэрэгтэй. Партийна органуудай һайнаар хүдэлэлгэ хангалтаар эгээл тааруу хэмжээн хүрэтэр сүлөөлэгдэһэн хүдэлмэрилэгшэдэй тоо областной парторганизацида хороогдохо ёһотой гэжэ бидэ тоолонобди. Партийна аппарадай ушар ёһо мэдэхэ хэмжээе горитойгоор бидэ дээшэлүүлхэ, тэрэниие һунгагдамал органуудай мэдэлдэ гүйсэд оруулха болоно гээшэбди.

Союзна республиканууддай Компартинуудай статус хубилгаха тухай, тэдэнэй хоорондохи ба Центральна Комитедтэй харилсаанууд тухай документнүүдэй проектнүүд дотор бэшэгдэһэн дурадхалнуудта өөрынгөө хандаса бидэ мүнөө элирхэйлхэ ёһотойбди. Зүбшэн хэлсэлгын үедэ республикын коммунистнуудай диилэнхы олониинь КПСС-эй нэгэн ниитэ байхын тула хэлэһэн, харин Союзай национально-гүрэнэй байгууламжын үндэһөөр национальна шэнжээр партиие хубаарилан тарааха ябадалые буруушааһан байна бшуу. Имагтал иимэ байдалда совет федерациин нэгэдүүлхы хүсэн болохо парти үлэхэ байна ха юм.

Союзна республиканууддай Компартинуудай статус хубилгалга РСФСР-эй Компарти байгуулха тухай асуудал шэнээр табина. Энэ асуудал манайшье областной парторганизацида табигдаһан байха юм. Конференциин делегадуудай үзэмжэдэ манай табижа байһан КПСС-эй обкомой һанамжа гэхэдэ, Россида дүүрэн хүсэтэй республиканска партийна организаци болон зохихо органуудые бүридүүлхэ хэрэгтэй гэһэн һанамжа болоно. Эдэ органууд политика ба тактика зохёон табиха, КПСС-эй ЦК-да өөһэдынгөө аша туһануудые аршалха ёһотой. Партиин Центральна гүйсэдхэхэ шэнэ органдо — КПСС-эй ЦК-гай Президиумдэ союзна республиканууддай Компартинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй тушаалаараа орохо болоод байхада, тиимһээр тиитэрээ ехэ удхатай болоно. Хэрбээ делегадуудта залан шууд буруушаалгын үгы һаань, Москвада июниин 19-дэ болохоёо байгаа республиканска партийна конференци болон партиин съезд дээрэ иимэ хараа шугам бэелүүлхыень манай түлөөлэгшэдтэ даалгахадамнай болохо.

Парти дотор партийна съездын һунгадаг КПСС-эй Түрүүлэгшын болон тэрэнэй орлогшонорой тушаалнуудые тогтоохо гэжэд зүбшэн хэлсэжэ байһан документнүүднай хараална. Энэ хараа бодолоор коммунистнуудта элдэб ойлгосогүй асуудалнууд түрэнэ. Эдэмнай съезднүүдэй хоорондохи үедэ эдэ хүнүүдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэй, хиналта доро байлгатай, КПСС-эй ЦК-гай Президиум болон Пленум мэтэ хамтын органуудтай тэдэнэй харилсаануудтай холбоотой асуудалнууд болоно. Манай һанамжаар, һүүлдэ арсалдаанай эшэ үндэһэн болохогүйнь тула эдэ асуудалнууд партиин Устав соо бүри тодорхойгоор бэшэгдэнхэй байха ёһотой.

Парти доторой ажабайдалые демократизацилгын үндэһөөр, партиин ба тэрэнэй организацинуудай бюджет бүридүүлгэ ба гаргашалгада горитой хубилалтануудые оруулха гэжэд Платформын ба Уставай проектнүүд дурадхана. Суглуулагдадаг түлбэринүүдэй зарим хубиие гаргашалха эрхэ тэдээндэ үгэхэ тухай олон эхин организацинуудай эрилтэ бэелүүлэгдээ. Мүнөөнэй эрхэ байдалда, парторганизацинуудта хэдэ хэдэн шэнэ уялгануудай, бодото хүсэл оролдолгоо гаргаха һалбаринуудай бии болжо байхада, энэ хэмжээн хэрэгтэйшье, зүбшье гэжэ һанагдана. Энэ мүнгэ зөөриин хубиие тодорхойлхо тоонууд арсалдаа гаргана. Эндэ элдэб ондоо һанамжанууд байха юм. Эхин организациин мэдэлдэ түлбэриин 20-һоо 70 процент хүрэтэр үлөөхэ дурадхалнууд ороно. Коммунист бүхэнэй түлэдэг һара бүриин түлбэриин хэмжээе тодорхойлхо талаар нилээд олон ондоо һанамжанууд бии юм. Энэ асуудалаар делегадуудай бодол дуулабал, һайн байгаа гэжэ һанагдана. Партиин мүнгэ зөөритэй холбоотой асуудалнуудые нюухагүй, олондо мэдээсэжэ байха тухай дүрим партийна Устав дотор түрүүшынхиеэ бэшэгдэхэнь. Партийна бюджет ЦК-гай Пленумүүд дээрэ хаража үзэгдэхэ, баталагдаха, тэрэнэй һүүлээр тунхаглагдаха ёһотой болоно. Энээн шэнгеэр областной, районно болон городской организацинуудай бюджедүүдшье тунхаглагдаха ёһотой гээшэ.

Болохоёо байһан КПСС-эй XXVIII съезд—партиин ажабайдалда шиидхэхы, эрид эрьелтын шата мүн. Тэрэнэй шиидхэбэринүүд партиин саашанхи хуби заяашье, ороной хуби заяашье ехэтэ тодорхойлхо байна бшуу.

«Энэрхы ёһото, демократическа социализм тээшэ» гэһэн КПСС-эй ЦК-гай Платформын проектые, КПСС-эй Уставай проектые гол түлэб һайшааха зуураа, эдэ документнүүд тушаа өөһэдынгөө дурадхалнуудые хэлээд, Буряадай областной партийна организациин коммунистнууд съездын шиидхэбэринүүдые үсэд нэтэрүүгээр, хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлгые, манай ажабайдалай бүхы һалбаринуудта эрид шууд хубилалтануудые туйлаха, Буряад ороной саашанхи социально-экономическа ба соёлой хүгжэлтэ хангаха зорилгоор ажалшадай зохёохы эдэбхи үүсхэл али болохоор урмашуулха ябадалые өөһэдынгөө зорилгонууд гэжэ тоолоно.

КПСС-эй ОБКОМДО

циин хоёрдохи шатые бэлдэхэ, үнгэргэхэ комиссинууд тухай.

Хүдөө ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй кадрнуудтай хүдэлхэ тухай республикын Агропромсоюзай түрүүлэгшэ, КПСС-эй гэшүүн Н. Н. Найдановай тоосоо партиин обкомой бюро шагнаа. Хүдөө ажахын үйлэдбэриин кадрнуудые бэлдэхэ, тэдэнэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ талаар республика соо зарим тэды хүдэлмэри ябуулагдана, муу бэшэ һуралсалай-материальна үндэһэ һуури байгуулагданхай, олон багшанар хүдэлнэ гэжэд тэмдэглэгдээ.

Гэхэтэй хамта, энэ хүдэлмэридэ һайн хубилалтанууд болоногүй, бии байһан һуралсалай эмхинүүд (хүдөө ажахын институт, совхоз-техникумүүд, агропромышленна комплексые хүтэлбэрилхэ һургуули) гүйсэд һайнаар хэрэглэгдэнэгүй. Экономическа реформын, хүдөө нютагуудые ажахы эрхилэлгын шэнэ аргануудые хэрэглэхэ мүнөө үеын эрилтэнүүд мэргэжэлтэдые бэлдэхэ, тэдэнэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ хэрэгтэ үшөөл муугаар хараада абтана. Тэдэниие һургаха хэрэг хуушан янзаар хэгдэһэн зандаа. Эрдэм-техникын дэбжэлтын мүнөө үеын дүй дүршэл хэрэглэгдэнэгүй.

һүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажахын институдта, совхоз-техникумүүдтэ һурагшад үсөөнөөр абтажа, үсөөн мэргэжэлтэдые гаргана. Мүн мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ факультедүүдтэ шагнагшадай тоо үсөөрнэ. Харин тиихэдэнь АПК-гай ажахынуудта дээдэ болон дунда һургуулитай хүдөө ажахын мэргэжэлтэд дутана. Колхоз, совхозуудай дунда шатын хүтэлбэрилэгшэдэй хахадынь тусхай мэргэжэлгүй зон. Энэл шатын мэргэжэлтэдэй 15 процентнь ямаршье дипломгүй хүнүүд.

Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдэй, ахамад мэргэжэлтэдэй һэлгэгдэхэ ушар олон. һүүлэй дүрбэн жэл соо РАПО-гой бүхы түрүүлэгшэнэр, ажахынуудай ахамад мэргэжэлтэдэй 81 процентнь, совхозуудай директорнуудэй 63 процентнь, колхозуудай түрүүлэгшэнэрэй 59 процентнь һэлгэгдээ. Ушар иимэһээ республикын колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдэй хахадынь шахуу нэгэ жэлһээ гурбан жэл болотор хүдэлжэ байна. Тэдэнэй оройдоол 7 процентнь 10 жэлһээ дээшэ хүдэлнэ.

Хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдые бэлдэхэ, тэдэнэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ, тэдэниие нэгэ газартань хүдэлгэхэ, таарyулан табиха ба хүмүүжүүлхэ талаар бии байһан дутуу дунданууд хүдөө ажахын үйлэдбэриин дүнгүүдтэ, ажахы эрхилэлгын экономическа онол аргануудта оролгодо, коопераци, арендэ, подряд, түрүү технологи болон дүй дүршэл нэбтэрүүлгэдэ муугаар нүлөөлнэ.

Хүдөө ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй болон мэргэжэлтэдэй кадрнуудтай ябуулха хүдэлмэридэ республикын агропромсоюзай хүтэлбэриин зүгһөө бии байһан дутуу дундануудые КПСС-эй гэшүүн Н. Н. Найданова КПСС-эй обкомой бюро зааба. Кадрнуудые бэлдэхэ, тэдэнэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ, тэдэниие нэгэ газарта хүдэлгэхэ талаар хүдэлмэри гуримшуулха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаа. Энэ хүдэлмэридэ кадрнуудые шалгалтын үүргэ дээшэлүүлхэ, мэргэжэлтэд болон хүтэлбэрилэгшэдтэй хэлсээнэй харилсаа нэбтэрүүлхэ шухала.

Агропромышленна комплексын хүгжэлтын мүнөө үеын зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэжэ шадаха, мүнөө үедэ хүдөө ажахыда ямар мэргэжэлтэдэй хэрэгтэй байһые хараада абажа, иимэ мэргэжэлтэдые бэлдэхые агропромсоюзай хүтэлбэритэй хамта хаража үзэхыень хүдөө ажахын институдай, совхоз-техникумүүдэй болон АПК-гай хүтэлбэриин һургуулиин ректорат болон дирекцинүүдтэ, партийна эхин организацинуудта дурадхагдаа. Тиихэдээ ганса бэшэ, херин хэдэн мэргэжэлтэй мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хэрэгтэй. Хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдэй хуули ёһо мэдэхэ, экологическа бэлэдхэл һайжаруулха.

«1990 ондо литературын болон искусствын талаар Буряадай АССР-эй гүрэнэй шан олгохо тухай» КПСС-эй обкомой бюрогой, республикын Министрнүүдэй Соведэй тогтоол абтаа. Энэ асуудалаар дурадхал Буряадай АССР-эй гүрэнэй шангай талаар комитет оруулһан байна. Энэ тогтоол хэблэлдэ гараха.

КПСС-эй обкомой бюро партийно-эмхидхэлэй, кадрнуудай болон үзэл сурталай хүдэлмэриин бусад асуудалнуудые хараа.

ТОЛИ

«БУРЯАД ҮНЭН» газетын майн 19-нэй номерто толилогдоhон «Обоо тахилганууд тухай үшөө дахин» гэhэн статья уншаад, эрдэмтэдэй, уран зохёолшодой, журналистнуудай ба алба хаагшадай түхэрээн шэрээн дэргэдэхи суглаанда хабаадажа, хөөрэлдөө хэжэ, хуушанайнгаа hайхан заншалые дамжуулан үргэлжэлүүлхэ тухай, ухаан бодолоо нэгэдүүлжэ, уг зорилгоёо табижа, үндэhэн ёhо гуримаа hэргээн дээшэлүүлхые батална тогтоол абхуулха, **хуулиин эрхэтэй** болгохо гэжэ зүбшэhэндэнь, бидэнэр — хуушанай сагые харahан, үзэhэн зон тон ехээр hайшаажа, нэгэн дуугаар дэмжэхэ дуратай байhанаа мэдүүлнэбди.

Обоо бунхан тахилга гээшэ буддын шажанай бии болохоhоо бүри урда сагhаа нааша түрэhэн, эхилhэн түүхэ намтартай байха юм. Бидэ мүнөө 70—80 гаража ябаhан зон хадаа хуушанай буряадуудай нарин нангинаар сахижа ябаhан зан заншалые ба захяа үреэлые, найр наадание хаража үзэhэн гээшэбди. Тиимэhээ халиран, бүдэрэнгүй, үнэн сэхыень баримталан хэлэхэ аргатай, албатайшье байнабди.

Хуушанай буряадуудай ёhо гуримые, заабари заншалые дамжуулан, мүнөө сагай дүрим дүршэлтэй жэшээлэн харабал, манай Буряад орон дотор энэ зуун жэлэй хугасаа соо гурбан янзын ехэ-ехэ хубилалтанууд боложо байна гэхэдэ боломоор: эртэ урда сагhаа наашa, хуушанай буряад зон хаа хаанагүй нютаг бүгэдэдэ нэгэн янзын шажан мүргэлтэй, нэгэн янзын зан заншалтай, нэгэн янзын ёhо гуримтай, нэгэн янзын соёл болбосоролтой байhан байгаа.

Тэрэ нангин ёhо гуримыень урдын сагта нэгэшье хүн хорижо дараагүй. Харин элинсэг хулинсагаймнай бүтээhэн нарин нангин, hайхан эд зөөри, соёл болбосорол гээшыемнай, шажан мүргэлыемнай hандаргажа, hалхи шуурганда хиидхэжэ, ёhо гуримыемнай эмдэжэ, сагаалган ба обоо бунханай тахилгын, шүтэлгын найр наадание энэ зуун жэлэй 30—50-яад онуудта, hүүлдэньшье огто таhа хорижо болюулhан байгаа. Тэрэ хатуу, хашалантай сагые hанахадаа, зүрхэнэй үбдэмэ, hанаа сэдьхэлдэ гашуудалтай үе байhан юм.

Тиигээд мүнөө сагай шэнэ үдэрнүүдтэ, хүхы шубуунай донгодожо байха үедэ, гол голой обоо бунхануудые тахидаг байгаа. Нютаг голой обоо бунхан тахижа, найр наадан хэhэнэй удаа, аймаг аймагай үндэр уулын обоое тахижа, хэдэн голой зон сугларжа, эгээн ехэ найр наада хэдэг ёhотой. Тиимэ ехэ үндэр уулатай обоонууд аймаг бүхэндэ байдаг.

Жэшээлхэдэ, Зэдэ нютагта hэ сабшалгын ажалай хоорондо сүлөө гаража, амитан зоной амаралта болодог. Обоо тахилгын найр наадан гээшэ гурбан зүйлдэ хубаагдажа, гурбан ехэ хубитай байдаг гээшэ hэн: **бүхэ барилдаан, моридой урилдаан, hур харбаан.**

Иимэ ехэ найрай мүрысөөндэ бэлдэхын тула хэдэн hараар гү, али жэлээр бэлдэхэл хэрэгтэй байдаг. Жэшээнь, баахуби хадаа мориной урилдаан болодог. Ехэ обоотой найрта хэдэн аймагай хурдан моридые асаржа, 20—30 модоной газарhаа табидаг байгаа. Мүн хатар жороогой урилдаанда ами аминдань табижа, нюдэнэй хужар, найрай шэмэг болгожо, зониие хүхеэдэг, байрлуулдаг байhан юм.

Обоогой найр дээрэ түрүүлhэн мориной солые дуудажа, үреэгээ мэргэлэн табидаг ёhотой. hур харбалгада, мэргэн тудалгада hурахa гээшэдэ ехэхэн hургаал, дүй дүршэл хэрэгтэй hэн.

hур харбаанай болохо талмай дээгүүр наhатайшуул үбгэд, хүгшэд зэргэлээ татан hуугаад, hур харбаанай дуунуудые зэдэлэсэ татажа, дуу үргэжэ hуудаг байгаа. Тиимэ hур харбалгын дуунуудай жэшээ:

«Обоо тахилганууд тухай үшөө дахин» гэhэн статья тушаа

«ХУРУЙ-ХУРУЙ ...УУХАЙ ДЭГЭЭН»

хубилалтын, үнэн сэхые зүбөөр хэлэхэ hайхан сагай ерэжэ байхада, энэ үеын зон ямар зол жаргалтай гээшэб гэжэ hонирхолтойгоор харагдажа байдаг гээшэ. Тэрэ хатуу сагай ноёд hайдай зониие хэды шэнээн хашажа, хайража байhаншье hаа, хуушанай арад зоной нарин нангин ёhо гуримые, заабари заншалые даража, үгы хэжэ шадаагүй!

Сагаалганай ба обоо тахилгын ёhо гурим, найр наадан хүдөө нютагуудаар нюудагаар-шуудагааршье хэгдэжэ, үргэлжэлжэл байгаа бшуу даа. Тиин мүнөө үедэ шэнэ хубилалтын ёhоор, урданай сагай ёhо гуримаймнай, нангин захяа заабаринуудаймнай дахинаа бусажа, тодорон гаража ерэхэдэ, хото, хүдөөгэй зон аргагүй ехээр баярлан угтажа байhаниинь эли.

Хэтын сагhаа буряад зоной эгээл ехэ hайндэрнүүд гэхэдэ, Сагаан hарын сагаалган, обоо тахилга болоно гэжэ түхэрээн шэрээдэ (**Дүхэриг дабжад** гээдшье хэлэдэг) сугларжа hууhан эрдэмтэд тон зүбөөр тэмдэглэнэ.

Хуушан сагhаа нааша обоо бунхан тахилгын үдэрнүүд зунай эхин hарада болодог ёhотой. Зунай эхин hарын шэнын нэгэнhээ эхилээд, гарагай hайн Бүрэн-Хаан гэжэ тахилгатай уула бии юм. **Бүрэн-Хаан** гэhэн нэрэ юундэ үгтөөб гэбэл, тэрэ уулада бүхы юумэниинь **бүрин бүтэн,** юумэ болгон **хуу бии** гэhэн удхатай. Урда сагта Бүрэн-Хаанай тахилгада бүхы Зэдын, Сэлэнгын зон сугларжа, аймшагтай ехэ найр наадан болодог hэн. Хэдэн зуун моридые урилдаанда табижа, хэдэн зуун бүхые бодхоожо, хэдэн зуун эбээ номын харбалга, хэжэ, хэдэн үдэрэй найр наада хэдэг байhан юм. Тиимэ ехэ обоогой найр дээрэ хэдэн олон хонин тээлэй табигдадаг, сагаан эдеэн дэлгэрдэг, суглаhан зоной найр наада хэжэ, зунай hайхан сагта сэнгэдэг, амардаг байhаниинь мэдээжэ.

Энэ үедэ арад зоной адуу мал хүйтэнэй хүрмэг, хабарай хохи хатуу хаhые дабажа, зунай дулаан тэнюун сагай ногоон дээрэ гаража, hү hаали дэлгэрхэ жэшээтэй. Тиигээд лэ хүхюу hайхан сагай ерэхэдэ, хада уулаяа, аршаан булагаа тахижа, орон нютагтаа hүгэдэн зальбаржа, бороо хуратай, баян ургасатай жэлэй мандахые хүсэжэ мүргэдэг, шүтэдэг ушартай байгаа.

Зунай эхин hарада зон нэгэ бага сүлөөтэй байдаг. Энэ үедэ хабарай ажал дүүрэжэ, үбтар шанга бэетэй, барилдаанай hайн тодхолтой, мэхэ-гохо бэрхэтэй бүхэ барилдааша болохын тула бага балшар наhанhаа бэе бодиин hургуули шудалха ёhотой байгаа. Барилдаанай мэргэжэл абахын тула ехэ зориг хэрэгтэй байдаг. Мүн тиимэ баатарлиг шадалтай барилдааша хүн уг изагуурhaa болодогынь дамжаггүй.

Жэшээнь, Зэдын сартуул угтанда Алцаг нютагай ангууша хүн Сэноо Цэдэб гээшэ томо бэетэй, хүсэ шадал ехэтэй, хэдэн жэлдэ ехэ обоогой найрта илажа ябаhан бүхэ барилдааша 90 гаран наhа наhалжа, 99 баабгай бариhан юм гэдэг. Мүн лэ Зэдэ, Бургалтай нютагай баатарлиг хүшэтэй, амбан сарые үргэжэ ябаhан Менжегын Дурьялай угтай Одёор гэдэг арбан алхам утатай, тэбэри хүрэмэ бүдүүн модые дундаhаань үргөөд ябадаг байhан байгаа. Гэгээтэй нютагай баатарлиг ангуушан Түгдэн Доржо гээшэ баабгайтай барилдажа, хабсагай дээрэhээ түлхижэ унагааhан юм гэдэг. Бүрэн-Хаанай үбэрэй суута барилдаашад Харалдайн Бата, Хадааса Самбуу гэгшэд хэдэн аймагай обоогой найрта илажа, нэрэ солo абаhан гэдэгынь үнэн.

Обоогой найрай хоёрдохи шангыень барюулдаг ёhотой. Урда сагта ехэ обоогой найр дээрэ түрүүлhэн мориной эзэндэ морин бэлэг ба бэшэшье үнэтэй бэлэгүүдые барюулдаг байhан юм.

Обоогой найрай гурбадахи хуби хадаа hур харбаан, Эбэр номоор hур харбажа hурахын тула хүбүүн хүн хүлдэ орожо эхилхэтээ хамта, шэбэр бургаhаар, хулhан модоор номо, годли хэжэ, холо ойро харбажа, сагаа үреэ мэргэлжэ, харбажа hурадаг — эгээл дуратай наадаениинь бэлэй. Арба гаран наhандаа эбэр номоор харбажа hурадаг ушартай.

Эбэр номо, хулhан годли hайнаар, зүбөөр хэдэг хүн гол голдо үсөөн байгаа. hайн шанартай эбэр номо, хулhан годли гээшэ урда сагта мориной, сарай сэнтэй байдаг байгаа. hур харбаанай зэли (байра) татахадаа, түсхайтаар хэлсэхэ. Хэлсэhэнэйнгээ ёhоор, хэдэн абаад номын газарта зэли татажа харбадаг ёhотой.

Мүн hур харбагша хүн харбалгын талмай дээрэ гаража, торгон дэгэлэйнгээ зүүн хормойе дээшэнь шуужа, бүhэдөө хабшуулаад, мүнгэн хэтэ хутагаяа доошонь hанжуулаад, лагса hайнаар, бэйжэ, номынгоо хүбшые дэлижэ, hомоео булсуудань хүрэтэр татажа, hур

Эбэртэ номын дэлисээн
дээрэ
Эреэхэн hомон дэгдэжэл
байгаа.
Эжы абын hуури дээрэ
Эльгэн дуунууд зэдэлжэл
байна.
Хулhан номын дэлисээн
дээрэ
Хурдан hомоншни дэгдэжэл
байна.
Хүн зониhоо hүрдэнгүй,
Хурсахан хараагаа ниилүүлэн
бай!
Хуруй, хуруй, хуруй!
Уухай, уухай, уухай даа!
Абын хүбүүн мэргэн дэгээн,
Алтан годлишни зэргэн
дэгээн,
Манай хүбүүн мэргэн
дэгээн,
Мандаhан hомоншни зэргэн
дэгээн,
Хуруй, хуруй, хуруй дэгээн,
Хулhан hомоншни зэргэн
дэгээн,
Уухай, уухай, уухай дэгээн,
Улаахан годлишни мэргэн
дэгээн!

hур харбалгын найр наадан гээшэ бүри эртэ урдын сагай буряадай баатарнуудай орон нютагаа хамгаалжа, арад зоноо абаржа, хариин дайсадые даража, эбэр номоороо илалтын замые түйлажэ ябаhан баярай удха шанартай найр наадан болоно.

Обоогой найрай наадандa хэдэн голой зон сугларжа, эгээн hайхан мориёо унажа, эгээн гоё хубсаhаяа үмдэжэ, алта мүнгэн зүүбшээ зүүжэ, зоноор танилдажа, хубиин заяагаа ниилүүлжэ, айл аймаг болодог—гол шухала зорилгонь залуушуул байhан юм.

Т. МЕНЖИКОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Шэнэ нэр...

Танилсагты:
Дамба ХОБРАКОВ

Хурамхаанай аймагай Аргатын дунда hургуулиин буряад хэлэ, литературын багшаар ажаллажа байдаг Дамба Хобраков энэл нютагайнгаа hургуулида hуража ябахадаа, шүлэг найруулжа туршадаг hэн.

Д. Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай багшанарай институдай буряад хэлэ, бэшэгэй факультет дүүргэмсээрээ залуу багша Захааминай аймагай Цакирай дунда hургуулида ажаллахаар эльгээгдээ бэлэй. Хада уулаар, хүбшэ хүмэгөөр нэлэнхы холын нютагта ажаллажа байхадаа, тэндэхи «Ажалай туг» газетэдэ шүлэгүүдээ статьянуудаа толилуулдаг hэн. hургуулида ажаллажа байхадаа Дамба Хобраков түрэлхи хэлэн дээрээ найруулгануудые бэшэхэ дуратай үхибүүдые суглуулжа, буряад литературын кружок нээгээд, найруулhан зүйлнүүдынь зүбшэн хэлсэлгэ эмхидхэдэг байгаа.

Мүнөө уншагша... норто Дамба Хобр... дэн шүлэгүүдые д...

ҮЛГЫН ДУУН

Бэрхэ, бэрхэ, бэрхэхэн
Баабай, эжын бүүбэйхэн
Амаран бүхөөр нойрсожо,
Амтата зүүдэ маныш даа.

Эрхэ, эрхэ, эрхэ...
Эжы, баабайн хү...
Энхэ дулаан нойр...
Эроохэн зүүдэ ма...

ТООНТО НЮТАГ

Түби дэлхэйгээр
Тэнэжэ эсээд,
Түрэл нютагаа
Тэхэрин бусахаш.
Эсэhэн моринhоо
Эмээлынь хуулажа,
Тоонто нютагтаа
Тохомоо хатаахаш.
Хүлэг моориншни
Хүрьhэтэ газартаа

Хүлэрhэн бэе...
Хүльбэрэн сэлм...
Баабай, эжын
Бууралхан бууса...
Баяртай хүлеэдэ...
Буудалхан газарта
Эхэдэш адляар
Энхэрэн байдаг
Тоором талата
Тоонто нютаг.

БАГА НАhАМНИ

Хээрын ута богонкие
Хойшо урагшань хэмжэжэ,
Хүлөө гамнахгүй харайhан
Хараасгай бага наhамни
Тойроод байhан юртэмсын
Таабаринуудта харюу бэдэрэн,

Элдин нугааraa...
Эрбээхэй бага н...
Тэнгэри газар...
Тэбэридэhэн уул...
Элдин дэлхэйнгээ...
Этигэhэн бага на...

ТҮРҮҮШЫН ДУРАН...

Тэрэнгиин ягаахан үняар соо
Тэбэридэн сугтаа ябахадаа,
Баглаа таhалжа гарташни
Барюулхаяа ойлгоногүй
бэшэлби.
Мойhоной сэгээхэн манан соо
Мээхэйрэн шамтаяа ябахадаа,
Мүшэрхэн хухалжа гарташни
Хүргэхээ мэдэнэгүй бэшэлби.

Зүрхэ сэдьхэлдэм...
Зэдэлэн холоhоо...
Үхибүүн заахан...
Үглөө бүхэнөө...
Үдэр, hүниин hэ...
Үнэн замаа алдан...
Үлгэн дэлхэйн эр...
Үлзы сэхэ ябадаг...

hОЛОНГО—ХҮҮРГЭ...

Голой тохойдо hолонго
Гоёор хадхагдан толорбо.
Байгаалиин hайхан үзэгдэл
Басаганайм сэдьхэлдэ тодорбо.
Табатайхан эрхэ басагамни
Ташажа алъгаа дэбхэрнэ.
Таабариин үзэгдэл hолонгодо
Татажа гарhаам хүтэлнэ.
Арай заахан басагандаа

Аргадан ойлгуулх...
— hургуулида орол...
hайнаар лэ hурахаа...
— Аба, ойлгоном...
Аргатымнай саадь...
Абаашыш намайе...
Алтан тэрэ хүүргэ...

Цыренжаб БАЛМАЕВ

ҮХИБҮҮДТЭ ЗОРЮУЛАГДАhАН ШҮЛЭГҮҮДhЭЭ

ШЭРЭНГИМ

Шэнэhэн далайн
Шэмэг болоhон түгпэхэн,
Шэрэнгимни,
Шэдхэ юм да бүтүүхэн.
Янзын модод
Яндагар сэхээр урганал,
Яагаад эбтэй
hуухыемнай hурганал.

БҮМБЭГЭ

Монсогорхон бүмбэгэ
Манай гэрээр дүүрэнхэй.
Дандар-дондор дэбхэрээд,
Доржо ехэл зобонхой.
Тэрүү тэндэ буланда
Түбхинхэдэнь амархаяа,
Доржо яаран мүлхинэ,
Дары тэндэнь барихаяа.
Арай шамай хүрэжэ,
Аhан гэhээнь хүхижэ,
Тэрэнь оромоо алданхай,
Тэрьедэбэл халба hүрэжэ.

* * *

Баатар — гэнэн хүбүүн даа
Дохолон Дашы харахадаа,
Булай ехээр хайрладаг
— Дайндал ябаа,— тухайлдаг.
Нэгэтэ Даша ахайгаа
Нилээдхэн лэ сошоогоо: —
— Халуун дайнда ябаhанаа
Хөөрыт,— гэжэ зобоогоо
Архи уугаад залуудаа
Баруун хүлөө алдаhан
Ахай «солдат» сухалдаад
Бүтүү гэртээ орошоо hэн

НОХОЙ ДОЛЁОГОО

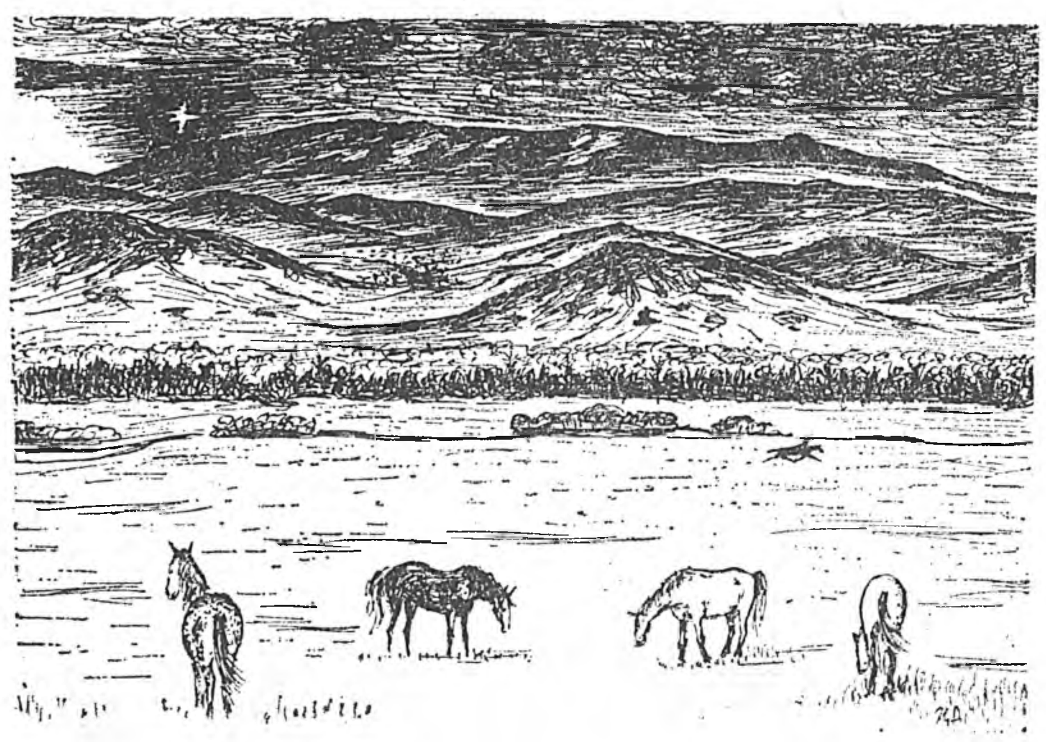
Эрхэхэн жаахан Даша
Эдеэд амтатай каша
Нюураа будаа олиггүй.
Эрээн нохойнь зобоогоо,
Нюур амынь долёогоод
Эшээд хүбүүн — хүреэ! — гээ.

ХАЛУУРАА

Сагаан саhан хушалтын
Сагынь ерээд хайлашоо,
Бүхы шорой-шохоймнай
Бултайлдажа гарашоо.
Хүрээ, хамуур баринхай
Хүүгэд булта ажалтай
Харин Гэндэн гэнтэ
— Халуураaб — гээ даа
гайхалтай.

«ХҮХЭ ШОНО»

«Домбо долоо нүхэтэй...» —
Дамбынь хоёрынь hула —
Хүхэ шоно хэбэртэй
Гүйтөөд hаланагүй сула.
Яагааш аягүй юм даа
Дамба, намайе шагныш
Хүхэ шонын бултайгаа hаа
Хүлhөөнь барaад лэ хаяыш.

ХАБАРАЙ ҮДЭШЭ

Үндэр уулын ўройгоор
Үдэрэй толон залирба.
Үргөө тэнгэриин хаяагаар
Үдэшын мүшэн яарба.
Бүүгаа борохон хараанаар
Булжамүүрхан жэргэнэ.

Губи талын зүлгэдэ.
Гунан морид сэнгэнэ.
Хүбшэтэ хадын хүнхэртэ
Хүхын дүүгаар сүүрялха.

Аглаг hүниин hонорто
Агта элихэн инсагаалха.
Үүрэй сайтар иигээд лэ
Үргэлhэн юрэдөөш хүрэхэгүй.
Богонихон үдэшөөр,
hүниндөө
Бодолойм гүйсэ хүсэшэгүй.

БУЛАТ ЖАЧИПОВАЙ шүлэг.
ДОРЖО ЦЫДЕНДАМБАЕВАЙ зураг.

НЭГЭТЭ...

«ЭНДЭ КАЗАРМА БЭШЭ...»

А. Г. Рубинштейн нэгэтэ Берлинэй королевскэ театрта «Фераморс» гэжэ өөрынгөө оперые хүтэлбэрилхээ уригдаhан байба. Нэгэдэхи актын дүүрэхэ дүтэлхэдэ, сценын саана мэдээжэ немец дуушан Маллингер дуулаха ёhотой байhан аад, тэрэнэй оронд ямаршьеб ондоо эхэнэрэй дуулажа эхилхые соносоhон композитор тэрэ дары оркестрые зогсоожо, Маллингерые хэн болюулааб гээд хүгжэмшэдhөө эридээр асууба.

— Би,— гэhэн бээрхүү харюугай үгтэhэн зүг руу Рубинштейн эрьеэд, ложодо лэбхайжа hууhан королевскэ театрай директор Пользен гэгшые танимсаараа:

— Иимэ ушарта энэ дирижёрой модохониие абаад, оперые өөрөө үргэлжэлүүлэгты. Эндэ Пруссиин сэрэгэй казарма бэшэ, харин театр гээшэ,— гээд, хүгжэмшэдhөө хүлисэл гуйhанайнгаа удаа театрhаа гаража ошоо hэн.

ХҮХЮУТЭЙ БАЛЬЗАК

Уран зохёолшо Бальзак номуудаа хэблүүлдэг нэгэ хүндээ ехэ ууртай орожо ерээд:

— Муухайл байна даа, мосье, муухайл байна. Намда hүүлдэ үгтэhэн гонорарайтнай хорин франкнь хэмэл, худал мүнгэн байба,— гэжэ ганирба ха.

Хэблэлэй дарга үгэ дуугүйгөөр хайрсагаа нээжэ, мүнгэеэ шалгаад, хэлэhэнэйнь зэргээр шэнэ мүнгэ барюулба.

— hайн бэлэйт! — гэмсээрээ гаража ошохоор забдаhан Бальзагые:

— Хайрлыт, тэдэ худал мүнгэеэ бусаагыт,— гэжэ нүгөөдэнь hаатуулба.

— Үшөө гү?!.. Түрүүшэгээр дайралдаhан тэнэгтэ барюулжа, тэдэнhээтнай хахасахын тулада нилээд хүлээрэгдөө,— гэжэ хүхиргэн зантай Бальзак урдаа оруулаагүй гэхэ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

«Ороной экономическа байдал ба гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын харза бодолнууд» гэhэн асуудалаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Николай Иванович Рыжковой СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи се... хэhэн элидхэл газе... дэрэй номерой ну... ёрдохи болон гурб... даhанда ниитэлэгд...

Буряадай АССР-... хоёрдохи зарлалай... Соведэй нэгэдэхи се... ша оной майн 29-... рээ үргэлжэлүүлэ... тухай мэдээсэл ре... арадай депутадууда... да номерой ... hанда байха.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Эжы, аба, бидэ гурбан». 10.05—«Бурда моден» дурадхана... 10.35—Фортепианна хүгжэмэй концерт. 10.55—«Миний нүхэдэй hайхан шэнжэнүүд». 11.45—Уhан дээрэхи цирк. 12.45—«Ночной гость» —уран hайханай фильм. 13.55—«П» тэмдэгтэй гэhэн программын хуудаhануудаар. 11.45 —Эрдэм дэлгэрүүлгын шэнжэлэл. 15.55—Худалдаа наймаанай мэдээн. 16.30—Политическэ хөөрэлдөөнүүд. 17.30—П. И. Чайковский. «Орлеанская дева» оперо. ССР Союзай ГАБТ-ын зүжэг. 19.50—Уласхоорондын шэнжэлэл. 20.35—Балалайкаар наадаха. 20.45—Режиссер К. Кийскын фильмүүд. «Цену смерти спроси у мертвых». 22.00—Время. 22.30—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40—РСФСР-эй арадай ... Петросянай хабаадал... вентаризация» зүж... «hүниин тэнгэй урда... лээр».

ХОЁРДОХИ ПРОГ...

МОСКВА. 9.00 — ... гимнастика. 9.15 — ... фильм. 9.55—Волей... хэйн лигын түрүү ... хын түлөө мүрысөөн... СССР-эй ба КНР-эй ... дамал командануу... «Хани харилсаан... нал. 19.30—Мульт... —Зохёохы пресс-клуб... танилсуулна. 21.00—... нойрсогты, багашуу... «Бэлиг талаангай ... байhан тухай трак... — Время. 22.30—Д... «Реквием». 00.05—... ные истории»—... 00.55—«Брюнет ве... рой» уран hайханай ... (Польшо).

Редактор
Р. Б. ГАРМА...

Кино, театрнууд

«Дружба»
Сказка про влюбленного маляра—в 10, Мой муж—инопланетянин—в 11-40, 13-20, 15, 16-40, 20-10, 21-50, Без единой улики—в 18-20.

«Прогресс»
Красный зал—Родной ребенок (2 серии)—в 9-40, 12-30, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал—Под принуждением — в 9-30, 11-30, 13-30, 15-30, 17-30, 19-30, 21-30.

«Родина»
Я уже не боюсь—в 10, 16, Под принуждением —в 12, 14, 18 10, 20, 21-50.

«Октябрь»
Мультфильмы—в 9-40, 14, Семья (2 серии)—... 18-10, 20-30, Семь... (2 серии)— в 15-30, ... лосипед—в 23.

«Эрдэм»
Черные ступни—в 9... Груз «300»—в 11-20, ... га (2 серии)—в 16, 18...

«Восток»
Это было у моря—в ... петые мошенники—в ... 21.

«Байкал»
Мультфильмы—в 16... (2 серии)—в 18-30, 2...

«Аршан»
Князь удача Андреев... Криминальный квартет—... 21.

«АЮША ЛАМА» ТУХАЙ ЯБАГАН ЗУГААНУУДhАА

ТОМО БАРИЛДААШАН

Эртын урда сагта Бархан үндэр уулын хормойдо Сагаан-Нуур гэжэ нэрлэдэг нютагта зунай дунда hарын түрүүшээр жэл бүхэндэ ехэ найр наадан болодог бэлэй. Тэрэ найр наадан дээрэ бүхы Баргажан Голойхид сугларжа, айл, нютаг, тосхонойхид бүхэ бүдүүн барилдаашадаа, ульгам хурдан моридоо Голой ехэ мүрысөөндэ гаргадаг байгаа. Бүхэ барилдаанда ба мори гүйдэлдэ түрүүшын hуури эзэлэгшэдтэ нэгэ-нэгэ эрье хонин шан барюулагдагша hэн. Энэ ехэ найр наадандa гулваа ноеной хэлэhэн үгэ угаа сэнтэйдэ тоологдодог бэлэй. Зунай ехэ наадандa гансашье Баргажан Голойхид бэшэ, урда зүгhөө Хори нютагайхид, Байгал далайн эрьеын худари буряадууд баhашье өөрынгөө ехэ барилдаашадые, хурдан хүлэг моридоо асаржа ерэдэг бэлэй.

Тэрэ үедэ гансашье Баргажанаар мэдээжэ болоhон бэшэ, хэнэйшье үгэдэ тороогүй, өөхэндэ нэлээгүй, ганса гүүн моритой, эзэнэйнгээ хэлэhэн захиралтые нягтаар дүүргэдэг боро сагаан нохойтой, нютаг тосхоноор ябадаг заншалтай Аюша лама гээд нэршэнхэй нэгэл томохон бэетэй хүн Дээдэ голдо ажаhуудаг байгаа.

Урдань хубараг ябаhан аад, өөрсэ шэнжэтэй абари зангайнгаа түлөө тэрэ дасанhаа намнуулаад, «бадаршан лама» нэрэ зүүгээ бэлэй. Аюшын хэлэhэн үгэнь, сухалдажа харааhан хүүр зугаань уданшье болонгүй бусажа ерэдэг, үреэhэн үгэнь хүсэлдэдэг гэжэ бултанда мэдээжэ болонхой hэн. «Ай бурхан! Аюша ламхай манай нютаг тээшэ мориёо залаба» гэhэн зугаа аяар холуур тарадаг бэлэй. Айл бүхэн Аюшын хатуу харюу үгэдэнь оронгүй, юрэдөө үреэл зугаень абаhайбди гэжэ хүсэдэг байгаа бшуу. Аюша ламын ороhон лэ айлда тогоон соо мяхан шанаатай, тогооной халуун архи табяатай, «орыт-ээ дээшээ hуугыт» гэжэ уридаг байгаа. Аюша лама гэдэhэнэйнгээ үбдэтэр эдижэ, архиинь hоготороо уугаад, садатараа унтажа бодоходоо нүгөөдэ нютаг тээшэ морилхо зантай болошодог hэн.

Нэгэтэ тэрэ Эрэнсэ гэжэ нэрэтэй гулваа ехэ ноёндо хүндэлүүлжэ hуутараа: «голой ехэ наадандa битнай бүхэ ехэ барилдаанай шан хоёр дахинаа абаhан Хори нютагhаа ерэдэг Хонхо ноёной хүбүүнтэй барилдажа, шан эдихэ сагни ерээ» гэжэ hогтуугаар үгэ алдаа бэлэй.

— Хари, таhайнгаа хэлэhэн үгые ерэхэ наадандa хаража, сэгнэжэ үзэхэл болообди,— гэжэ Эрэнсэ гулваа ноён хэлэбэ.

Үглөөниинь бодожо, Аюша лама «зааяндаа барилдажа үзөөгүй аад, хайшан гэжэ үгэ алдаабиб» гэhэн hанаа үнөөндэ орошобо. «Шан абаагүй hаа, бултанай энеэдэн наадандa орожо, Голой улад зон хэлэhэн үгэдэмни этигэхээ болихо» гэжэ шэбшээд, шан абаха гэhэн зорилго урдаа табяа бэлэй.

Удааншье болонгүй, хорёод хоногой hүүлээр ехэ наадан эхилээ бэлэй. Тэрэ ехэ наадандa Баргажан Голойхид булта сугларжа, үшөө Хори нютагhаа, Байгал-Худари нютагайхид буyhан байгаа. Гурбан үдэрэй наадан дэлгэржэ, бүхэ барилдаашадые бултыень илажа, үнөөхил Хонхо ноёной хүбүүнэй шан абахаяа байхадань «байза, би энэ бүхэ баатар хүбүүнтэй хүсэ тамираа туршахамни» гэжэ Аюша лама ард гэмээр архяар анхилhан амаараа хашхараа бэлэй. Улад зониинь «татай, энэ баарhамнай хайшан гэжэ энэ бүхэтэй барилдаха юм, бии байhан бэеэ бала хаюулхань» гэжэ hанаагаа зобожо эхилбэ.

Урданай барилдаанай ёhоор барилдажа байхадаа гараа шоройгоор аршадаг ёhо байhан юм. Тиигэжэ Аюша лама гадар хубсаhаяа хаяжа, барилдаха газартаа ерэжэ, улад зондоо доро дохибо. Аюша гараа шоройгоор аршажа байгаад, томо барилдаашанай урдуур иишэ-тиишээ шуумгай хурдаар дэбхэрнэ. Хүн зоной хаража үрдеэгүй үедэ, нэгэ hамбаа оложо, газарhаа хара шорой абаад, тэрэ гэнтэ Хориин барилдаашанай нюдэ руунь хаяба. Томо барилдаашан юумэ харахаяа болишоод тэмтэршэбэ. Тэрэл hамбаанда Аюшамнай шуумгай түргөөр ара талаhаань хүлнүүдыень татажа унагаагаад, дээрэнь гаража зогсоhон байгаа. Хашхараан, альга ташалган нэерээ hэн. Барилдааша хүбүүн «энэ танай Аюша нюдэндэмни шорой хаяа юм» гэжэ зэмэлээ. Тиихэдэнь Аюша улад зонойнгоо урдань гаража, иигэжэ хэлээ hэн:

— Хээрэ газарта хоер бухын мүргэлдэхэдэ, хүнэй харасагүй тооhон шорой бурьядаг ха юм. Тиихэдээ юундэ хоёр томо бүхэ барилдаашанай барилдажа байхада тооhон шорой бурьяхагүй байгааб?

— Тиимэл даа. Тиимэ,—гэжэ бултанай зүбшөөhэн хойно эрье хонин шан Аюша ламада үгтэhэн юм.

Иимэ хурса үгөөрөө Аюша лама бүхэ барилдаашанай тоодо орожо, хонин шантай гэртээ бусаа бэлэй.

Б. БАЗАРОН суглуулжа эльгээбэ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-63-86; 2-64-36; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45
Н-03503. № 121.